SVEUČILIŠTE U RIJECI

FILOZOFSKI FAKULTET

Paulina Gabriela Wankiewicz

SLIKA ČOVJEKA U HRVATSKOJ PAREMIOLOGIJI

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2016.

SVEUČIŠTE U RIJECI

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za kroatistiku

Paulina Gabriela Wankiewicz

0009069441

SLIKA ČOVJEKA U HRVATSKOJ PAREMIOLOGIJI

(ZAVRŠNI RAD)

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: prof. dr. sc. Marija Turk

Rijeka, 14. srpnja 2016.

Sadržaj

1. Uvod

Tema mog diplomskog rada prikaz je poslovica koje se odnose na jezičnu sliku čovjeka. Sliku čovjeka izrabrala sam zbog toga što smatram da nam paremiologija radi svoje povijesne dimenzije može puno reći o čovjeku i njegovoj interakciji s okolinom. Cilj je istražiti kako poslovice predstavljaju čovjeka, koji elementi svakodnevnog života nalaze svoj odraz u paremiološkoj građi.

Ono što zauzima moju pozornost je način prikazivanja ljudskih osobina te odnos prema Bogu, ljudima, radu, bogatstvu. Bitan element moga rada je kako ljudi u poslovicama izražavaju emocije i osjećaje te koja je njihova ocjena.

Na kraju ovoga rada nalazi se popis prikupljenih poslovica podijeljenih prema kategorijama u koje sam ih svrstala.

2. Metodologija rada

Paremiologija ima jako široko istraživačko područje. Osim jezika uključuje i etnologiju, kulturologiju, povijest, folklor, psihologiju, sociologiju, odlučila sam se za jedan dio paremiološke građe. Kao predmet svoje dublje analize uzela sam poslovice, koje se odnose na jezičnu sliku čovjeka.

Sakupljenu građu podijelila sam na dvije velike skupine kao što su: izricanje ljudskih osobina (i mentalnih mogućnosti) te na sliku čovjeka u poslovicama (odnos prema ljudima, Bogu, radu, domovini, bogatstvu). Svoj rad zamislila sam kao vodič kroz ljudske odnose. Na temelju određene građe pokušavala sam dati neke definicije određenih pojava, naprimjer što prema paremiološkom materijalu znači riječ *prijateljstvo*. Moj diplomski rad može se i

sagledavati kao neka mala knjiga bontona jer na temelju analize došla sam do zaključka da nas poslovice uče kako živjeti.

Uglavnom sam se oslanjala na poslovice u hrvatskom jeziku, a u nekim rijetkim slučajevima moguće je vidjeti kontrastno uspoređivanje s poslovicama na poljskom i engleskom jeziku.

Za cilj istraživanja uzela sam holistički pogled na poslovice uključujući uglavnom njihovu jezičnu, kulturološku i sociološku stranu.

Većinu građe prikupila sam na temelju *Kontrastivnog rječnika poslovica* autorstva Pavla Mikića i Danice Škarić te dvaju rječnika Josipa Kekeza: *Poslovice i njima srodni oblici* i *Poslovice, zagonetke i govornički oblici.* Poslovice navodim u obliku u kojem se nalaze u prethodno spomenutim rječnicima.

Ukupno sam prikupila 358 poslovica. Na kraju ovoga rada donosim detaljan popis svih zabilježenih poslovica.

3. O paremiologiji i paremima

3.1. Paremiologija

Termin paremiologija (grč. para + oimos: put) odnosi se lingvističku disciplinu koja se bavi proučavanjem i tumačenjem poslovica (osobito s obzirom na mentalitet društvenih slojeva u kojima žive)[1].

Sveprisutnost poslovica donijela je veliki broj definicija i to s različitih aspekata. Skoro je nemoguće izdvojiti definiciju koja bi sadržavala sve elemente

[1] http://hjp.novi-liber.hr/, pristupljeno 1. 6. 2016.

i obuhvatila bit poslovice. Prema J. Kekezu[2] poslovica je samosvojan usmenoknjiževni oblik, sa zasebnim oblikovnim zakonitostima, zasebnom estetikom i izvedbom. Autor smatra da se posebnost poslovice očituje u njezinoj prisutnosti u određenoj kulturi te navodi tezu da su poslovice jednako stare koliko i sami ljudi dok T. Čubelić[3] ističe kratkoću i sažetost poslovice te njen zaokružen sud koji je nastao kao posljedica iskustva. Poznati poljski jezikoslovac Julian Krzyżanowski[4] kaže da su poslovice poseban oblik jezičnoga izražavanja, koji karakterizira izricanje određenog stava, suda, mišljenja, upozorenja. S obzirom na formu poslovica je kratka, slikovita, ritmička i precizna; odlikuje se trajanjem u vremenu, univerzalnošću i u glavnom ima svoju posebnu didaktičku svrhu. Najdetaljniju i najobuhvatniju definiciju daju dvojica autora: Pavao Mikić i Danica Škarić[5]. Oni smatraju da su poslovice minijaturna djela izražena na jednostavan i vrlo slikovit način. Često izražene u obliku formula, a za njihovo je razumijevanje bitan kontekst. Ranije spomenuti autori određuju karakteristike koje pomažu u definiranju poslovica, a to su: čestotnost upotrebe, specifična sintaktička struktura, metaforičnost, sažetost, dobar izbor riječi, prisutnost u drugim svjetskim jezicima, apsolutizira se vrijeme i prostor, svojim oblikom udovoljava zahtjevima ekonomije jezika, njena stilistička struktura relativno je stabilna i prenosiva te se u poslovicama vrlo često koriste apstraktni pojmovi. Autori detaljno navode[6] razlike između poslovice i srodnih oblika kao što su izreka, sentencija, epigram, maksima, aforizam, krilatica, uzrečica. Da stvar bude još kompliciranija oni srodni oblici

---

[2] Kekez, Josip (1996): *Poslovice, zagonetke i govornički oblici,* Matica hrvatska, Zagreb, str. 13.

[3] Čubelić, Tvrtko (1957): Narodne poslovice i zagonetke, Školska knjiga, Zagreb, str. 9.

[4] Krzyżanowski, Julian (1969): *Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych,* Pańwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa str. VII-VIII.

[5] Mikić, Pavao i Škarić, Danica (1992): *Kontrastivni rječnik poslovica,* Školska knjiga, Zagreb, str. VIII.

[6] Isto, str. IX.

skloni su tzv. paremiološkoj transformaciji čime se otežava njihovo razgraničenje i razlikovanje.

Riječ *poslovica* došla je u hrvatski jezik iz ruskoga[7], u kojem leksem *slovo* znači riječ. U hrvatskoj stručnoj literaturi funkcioniraju još nazivi kao: *priričje, pririć, prirječak* koji zapravo više ističu duh hrvatskoga jezika. Hrvatski pisci služe se i latinskim nazivom *proverbium* (taj termin postoji u većini europskih jezika), a ponekad se koriste i nazivi i *dicteria, sentencija* ili pak *gnoma*[8]. Starohrvatski termin *prirječje* zapravo je kalk latinskome *proverbium* i koristili su ga sljedeći autori: P. R.Vitezović – **„Priričnik aliti razliko mudrosti cvitje“** (1703), I. M. Matišajević – **„Proričja slovinska“** (1697), T. Mikloušić – **„Prirječja horvatska“** (1821). Prirječje je s vremenom zamjenjeno terminom poslovica.

Termin *poslovica* rabi i V. S. Karadžić u svome djelu „Narodne srpske novine i druge različne kao one u običaj uzete riječi“ (1836) u kojem uključuje i elemente hrvatske građe.

Josip Kekez navodi[9] da paremiološku građu možemo podijeliti u dva dijela: u jednom će biti riječi o sakupljanju i izdavanju, a u drugom o prisutnosti i ulozi poslovica u pisanoj književnosti. U oba slučaja istaknut je interes za poslovicu, ali drugi građu upućuje više na poetiku, estetiku razinu i na njezinu genezu.

Danas najznačajniji časopis koji se bavi problemima paremiologije i paremiografije u međunarodnom okruženju je „Proverbium, bulletin d'informations sur les recherches paremiologiques publie per Julian

---

[7] Kekez, Josip (1984): *Poslovice i njima srodni oblici.* Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, str. 10.

[8] Mikić, Pavao i Škarić, Danica (1992): *Kontrastivni rječnik poslovica,* Školska knjiga, Zagreb, str. IX.

[9] Kekez, Josip (1984): *Poslovice i njima srodni oblici,* Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, str. 13.

Krzyzanowski, Varsowie, Matti Kuusi, Helsinki, Demetrios Loucatos, Athens, Archer Taylor, Berkeley“ čiji suradnici skupljaju i katalogiziraju paremiološku građu iz cijelog svijeta.

3.2. Struktura poslovične rečenice

Radi lakšeg razumijevanja strukture poslovične rečenice važno je razlikovati onu *površinsku* i *unutrašnju (dubinsku).*

Površinsku strukturu karakterizira stabilnost forme, preciznost, odgovarajući vokabular, agramatizam koji je često uzrok propadanja sintakse. Poslovice su često jedan od boljih primjera ekonomičnosti u jeziku.

S obzirom na sintaktičku strukturu može se reći da su poslovice uglavnom cjelovite, potpune rečenice, npr. *Mnogo pasa ujedoše vuka*. Ponekad se javljaju i nepotpune rečenice u kojem su izostavljeni neki dijelovi rečenice, npr. *Oteto, prokleto.* Prema svojem sadržaju poslovica može i trebala bi biti izrečena mjesnim, vremenskim i drugim vrstama rečenica.

S obzirom na sintaktičko-semantičku kategoriju većina poslovica su izjavne, ali javljaju se i upitne, npr. *Što čine djeca? Što vide od oca*.

Za poslovice je jako bitna kategorija vremena, tu se uočavaju tri osnovne gramatičke oznake: sadašnjost, prošlost i budućnost. Većina korpusa izražena je prezentom čime se zapravo izražava relativna sadašnjost, koja upućuje na svepostojanost. Prošlo vrijeme često se izražava imperfektom i aoristom. Nešto rjeđe vidi se izricanje budućnosti, koja je iskazana futurom I. Zaključno o vremenu može se reći da je naglasak postavljen na sadašnjost i prošlost. Time se zapravo uočava apstrahiranje vremenskih kategorija.

Za strukturu poslovica nezaobilazna je kategorija načina. Najčešće se javlja indikativ jer je najmanje obilježen pa se time izražava sveprisutnost. Indikativom se najčešće izriču stavovi, iskustvo i slično, npr. *Nije svaki dan Božić*. Kada se poslovicom želi nekoga poučiti, dati savjet ili upozoriti, upotrebljava se imperativ, npr. *Nemoj se ludu suprotivit!* Na taj se način upozorava, ali upućuje nas i na individualni, subjektivni stav govornika. Najrjeđe se koristi kondicional koji se koristi kada poslovica nastoji ukazati na neku mogućnost, npr. *Kada bi čovjek znao gdje će vrat slomiti, nigda ne bi išao onamo.*

Leksička je struktura vrlo raznolika. Jako veliki broj poslovica sadržava u sebi apstraktne pojmove, a to se može objasniti pokušajem izražavanja univerzalnih misli. Najčešće se koriste imenice, zatim se pojavljuju glagoli i pridjevi. Vrlo frekventno pojavljuju se arhaizmi, npr. ***Lasno*** *je hoditi niz vodu, Više valja* ***pratika*** *nego gramatika*. Osim toga moguće je uočiti brojne posuđenice, npr. turcizme, germanizme, talijanizme (što svjedoči o jezičnim i kulturnim dodirima), npr. *Mučno je u starom selu novi* ***adet*** *uvesti* (turcizam), *Staru čoeku mlada žena* ***godimenat*** (talijanizam). Pošto su poslovice govor običnih, često i neobrazovanih ljudi, onda se u sakupljenoj građi javljaju elementi lokalnih govora, npr. *Gde je vnogo bab, dete je kilavo*. Jako su zanimljive tvorbene leksičke inovacije, koje često služe za uljepšavanje forme ili pridodavanje rime, npr. *Ne daje* ***mnoguša*** *nego* ***dobruša*** ili *Ako pravda ne pomogne,* ***krivda*** *neće pomoći.*

Stilske karakteristike u paremiologiji jako su bitne, na kraju one donose pamtljivosti i izražajnosti neke poslovice. Jednim od češćih postupaka su *aliteracija* i *asonanca*, tj. ponavljanje istih i sličnih vokala/konsonanta, npr. *Reci popu pop, a bobu bob.* Pošto je poslovica kratka, veću pamtljivost, upečatljivost postiže se stilskim obilježenim redom riječi što se najčešće očituje smještanjem glagola na kraj rečenice, npr. *Bog nikom dužan* ***ne ostaje***. Taj je model moguće

uočiti na velikom broju primjera. Sljedeća stilska karakteristika poslovica su rime te rimotvorne i melodijske komponente. Najčešće se rimuju zadnji stihovi, npr. *Čovjek na***laže***, a Bog raspo***laže***.*

Unutrašnja (dubinska) struktura očituje se u utvrđivanju određenog stupnja istovjetnosti značenja poslovice. Prema značenju možemo odrediti dvije vrste:

a) Poslovice kod kojih se značenje izvodi iz doslovnog značenja riječi. Značenje se shvaća bez većih poteškoća, npr. *Dobar početak, dobar svršetak*.

b) Poslovice koje na slikovit način prikazuju neku pojavu. Za razumijevanje poslovice te vrste potrebno je poznavanje određenog konteksta, npr. *Tko drugome jamu kopa, sam u nju pada*. Pošto su poslovice bliske narodnom načinu izražavanja, često se koriste metafore, usporedbe – one nas na slikovit, asocijativan način približavaju svakodnevnom iskustvu.

Najčešća korištena stilska figura je *metafora*. Metafora je po svojoj definiciji[10] jezični izraz slikovitog, prenesenog značenja u kojem se značenje jedne riječi zamjenjuje značenjem druge riječi. Svojstvo prenošenje značenja jako se dobro uklapa u strukturu poslovičnih rečenica, što se očituje u sljedećim primjerima: *Glad je vrag, Svijet je kobila* i slično.

Uz metafore često se veže i *personifikacija*, koja donosi upečatljivosti i izražajnosti, npr. *Govori bura: kad jedrim ja, ne jedri ti.*

Osim ranije navedenih stilskih figura veliku ulogu u izražavanju značenja poslovice imaju još: antiteze, alegorije, ironija, itd.

Antitezom, tj. suprotstavljanjem dvaju pojmova, postiže se povećanje izražajnog karaktera, npr. *Što više zakona, to manje pravde*.

---

[10] Anić (2006): *Veliki rječnik hrvatskoga jezika,* Novi Liber, Zagreb, str. 747.

Ironija i humor figure su koje imaju značajnu ulogu u hrvatskoj paremiologiji i predstavljaju specifičan odnos prema životu, npr. *Zec u šumi, a on ražanj gradi.* Za humor u poslovicama jako su bitni kontekst i intonacija. Odsutnost konteksta lako može dovesti do komunikacijskog nesporazuma.

Sljedeći je bitan element dubinske strukture simboličnost koju se najčešće uočava na primjeru životinja. Opće poznate osobine životinja služe za izricanje poslovičnih misli. Tako je pas simbol vjernosti, mačka lukavosti, a magarac tvrdoglavosti, npr. *Magarca možeš na vodu natjerati, ali ne i da pije, U ženi i u mački ne imaj vjere.*

Zadnji element dubinske strukture je *paralelizam.* Struktura rečenica ukazuje na postojanje paralelizma, koji se može označiti kao A i B. Neke od mogućih kombinacija:

1. **Nije A sve što i B**
- *Nije zlato sve što sja*

2. **Bez A nema B**
- *Bez zdravlja nema bogatsva*

3. **A je B**
- *Tvrdica je bogat prosjak*

4. **A ne čini B**
- *Jedna lasta ne čini proljeće*

5. **Kakav A takav B**
- *Kakav otac, takav sin*

6. **Bolje A nego B**
- *Bolje je svoje jaje nego tuđa kokoš*

3.3. Podrijetlo poslovica

Utvrđivanje podrijetla poslovica jednim je od najtežih zadaća paremiološkog opisa jer uključuje istraživanje povijesnih, kulturnih, lingvističkih i raznih drugih podataka. Istraživači postavljaju pitanje je li uopće moguće odrediti izvor nekih poslovica koje su zajedničke mnogim svjetskim jezicima te navode da bi za poslovice bilo primjerenije govoriti da je određena poslovica svojstvena jednom jeziku jer još uvijek ne postoje relevantna istraživanja koja bi nas upozorila da se neka poslovica nalazi i u drugom jeziku.

Što se podrijetla tiče, najzastupljenije su poslovice biblijskog podrijetla, pogotovo one iz Starog zavjeta. Primjerice poslovica *Reci popu pop, a bobu bob* odnosi se na Isusove riječi „dajte Bogu što je njegovo, a Cesaru cesarovo" zabilježene u evanđelijima po Mateju, Marku i Luki te se odnosi na odgovor Isusa je li dopušteno plaćati porez rimskom caru. Izreka vjekovima služi kao interpretacija odnosa crkve i države. Veliki broj poslovica pripada Kuranu, što svjedoči o tome da su poslovice imale veliku ulogu u iskazivanju religijskih misli[11]. O povijesnoj kategoriji poslovica autori Pavao Mikić i Danica Škarić pišu: *Historijat narodnih poslovica ukazuje na činjenicu da je postojao veliki interes za njihovim očuvanjem u različitim epohama. Tako se npr. pojavljuju poslovične zbirke već u sumeranskoj kulturi. U svetim indijskim knjigama također zauzimaju značajno mjesto. Poslovični izraz se posebice njegovao u kineskoj kulturi, a isto se može reći i za ostatak Istoka. Pisci antičke Grčke poklanjali su veliku pažnju poslovičnom načinu izražavanja, a takva je tradicija nastavljena i u starom Rimu. Mnoge poslovice koje su bile poznate u grčkom i latinskom jeziku našle su novo jezično ruho u drugim kulturama, a tome je svakako doprinijela prestižna uloga navedenih jezika. Interes za sakupljanjem i tumačenjem poslovica ne smanjuje se ni u srednjem vijeku. Jedan od*

[11] Mikić, Pavao i Škarić, Danica (1992): *Kontrastivni rječnik poslovica,* Školska knjiga, Zagreb, str. XVI.

najznačajnijih latinista toga doba Erazmo Rotterdamski (15. st.) izdao je zbornik „Adagia“ koji predstavlja pravu paremiološku riznicu[12].

3.4. Povijest hrvatskih poslovica

O hrvatskim primjerima skupljača poslovica pisala sam u ranijim dijelovima ovoga rada. U ovom dijelu rada htjela bih dati jedan kronološki presjek. Veliku ulogu u sakupljanju paremiološke građe imali su latinisti, koji su stvarali riznice pod utjecajem antičkih pisaca.

Prva zbirka pripada Juraju Šižgoriću koji je u svome djelu „De situ Illyriae et civitate Sibenici“ (1487) skupio narodno blago gotovo dva desetljeća ranije od najpoznatije europske zbirke ranije spomenutog Erazma Rotterdamskog. Nakon Šižgorića prikupljanjem poslovica bavili su se mnogi. Jednim od njih je Stjepo Beneša koji je sačinio rukopisni zbornik pod nazivom „Adagia illrica“ (1581). Rad na zborniku 1687. nastavio je Bernard (Brno) Đorđić dodavši mu prijevode latinskih poslovica na hrvatski[13]. Veliki dio poslovica sakupio je 1697. godine Ivan Marija Matijašević u rukopisu „Proričja slovinska“. Svi ranije spomenuti rukopisi obuhvatili su uglavnom paremiološko gradivo iz južnih dijelova Hrvatske. I. Belostenac u „Gazophylacium“ (1740) sadrži poslovice iz sjevernih krajeva. Svoju potvrdu kajkavske poslovice nalaze i u radu T. Mikloušića „Prirječja horvatska“ (1821)[14].

U 19. stoljeću dolazi do ponovnog interesa za proučavanje poslovica. Djuro Daničić izdaje „Poslovice“ (1871) te analizira stare dubrovačke i

---

[12] Isto

[13] Prema: Kukuljević Sakcinski, Ivan (1860): *Bibliografija hrvatska,* Družtvo za jugoslavensku povjestnicu i starine, Zagreb, str. 181.

[14] Mikić, Pavao i Škarić, Danica (1992): *Kontrastivni rječnik poslovica,* Školska knjiga, Zagreb, str. XVII.

zagrebačke primjere. Područjem Slavonije i Srijema konačno se zainteresirao M. Stojanović koji 1866. godine izdaje „Sbirku narodnih poslovicah, riečih i izrazah“.

20. stoljeće obilježeno je radom V. Škarpeta „Hrvatske narodne poslovice“ (1909) u kojem je katalogizirano poslovično blago skupljano godinama u Hrvatskoj.

Suvremena paremiološka istraživanja u Hrvatskoj uglavnom su smještena u Zadru. Znanstvenica Željka Matulina bavi se uglavnom kontrastivnim proučavanjem hrvatskih i njemačkih poslovica. Zadarskom krugu pripada i Pavao Mikić, koji je suautor “Kontrastivnog rječnika poslovica“.

3.5. Upotreba poslovica

Cijela ljepota upotrebe poslovičnih izraza krije se u živoj, komunikacijskoj situaciji što zapravo potvrđuje njihovu ulogu u stvaranju usmene književnosti. Za sad ne postoje relevantni podaci u Hrvatskoj koji bi istražili upotrebu u svakodnevnoj komunikaciji. Postoje ipak zanimljiva njemačka istraživanja L. Röhricha i W. Miedera [15]. U svome radu iskazuju koje se osobe, zašto i gdje najčešće služe paremiološkom građom. Kažu da su poslovice vrlo često podloga za igru riječima te navode da do 12. Godine života korisnici nemaju nikakav stav prema poslovicama i da ih rijetko rabe. Osobe od 12 do 18 godina koriste poslovice koji čuju od svojih najbližih. Zanimljivo je da se čestotnost upotrebe paremiološkog gradiva znatno povećava u razdoblju od 25 do 50 godine, gdje se poslovice koriste u funkciji davanja savjeta, raznih pouka i slično.

[15] Rörhrich, Lutz i Mieder, Wolfgang (1977), *Sprichwört*, Matzler, Stuttgart, str. 78-88.

Poslovice funkcioniraju u svakodnevnom govoru Istraživanjem paremima u televizijskim reklamama bavila se Željka Matulina[16] koja je pokušala odgovoriti na pitanje uloge paremiologije u televizijskim reklamama, na koji se način ta građa koristi, odrediti oblik u kojem se pojavljuju te iskazati u kojima se uopće programima poslovice pojavljuju. Analiza prikupljene građe pokazala je da se paremija u hrvatskoj televiziji najčešće javlja u igranim stranim filmovima i u televizijskim stranim filmovima. Zanimljiva su istraživanja što se tiče upotrebe paremije. Autorica je zaključila da su glavni junaci tih filmova, koji se služe poslovicama, većinom muškarci (najčešće igraju ulogu oca) srednjih godina, nižeg obrazovnog statusa. Paremiju koriste u funkciji davanja savjeta, pouka članovima svoje obitelji i susjedima. U televizijskim programima paremijom se koriste televizijski voditelji kako bi stilski obogatili svoj iskaz i retorički ga bolje strukturirali. Osim toga poslovice upotrebljavaju u svrhu uspostavljenja kontakta s gledateljima te da potvrde vlastiti stav prema određenoj temi.

Paremijom se služe i političari, uglavnom muškog roda (83,78%)[17]. Najčešća uloga poslovica u političkom diskursu je potvrđivanje vlastitog stajališta ili opravdanje političkih poteza.

Paremijom se služi tijekom reklamiranja prehrambenih namirnica i drugih proizvoda što je potvrda za jednu od značajki poslovica, koja kaže da su paremi vrlo maštoviti i slikoviti. Korisnici poslovica u reklamnim iskazima su muškarci.

Paremiologija je prisutna i novinskom diskursu. Poslovicama u novinskom tekstu bavio se Vilko Endstrasser. U svome članku *Poslovice u*

---

[16] Matulina, Željka (2006): *Paremija u hrvatskom i njemačkom televizijskom programu*, Fluminensia, sv. 12, br. 2, Rijeka, str. 67-84.

[17] Isto, str. 78.

novinskom tekstu[18] bavio se analizom poslovica, njihovom upotrebom, funkcijom i značenjem u novinskom tekstu. Autor navodi tri značajke paremije u novinskom tekstu:

1. Poslovica kao gradbeni element teksta – u tom slučaju poslovica se najčešće upotrebljava na kraju novinskog teksta, što služi sažimanju cjelokupne ideje. Funkcija sažimanja može se javiti i u naslovu – vrlo često u izmijenjenom obliku, npr. *Partija est magistra vitae* (umjesto *Historia est magistra vitae*)[19]
2. Poslovica u funkciji komunikacijskog lanca – autori novinskih tekstova često se služe poslovicama da bi isticali sarkastičan, ironičan karakter.
3. Događaj kao prvobitni kontekst poslovice – *Događaj se može oblikovati u priču povijesnog karaktera, no isto se tako priča može oblikovati i kao mit*[20].

3.6. Kontrastiranje poslovica

Svaki prevoditelj, pisac, nastavnik može se naći u situaciji u kojoj će morati prevesti poslovicu iz jednog jezika na drugi. U prethodnim sam djelovima ovoga rada pisala da se poslovice unutar jednog jezika sadržajno razlikuju i to s obzirom na potencijalno doslovno ili nedoslovno značenje.

Kontrastiranjem poslovica različitih jezika moguće je uočiti razlike i sličnosti. Razlike se javljaju ne samo u upotrebi drugih izraza, već i u načelu raščlanjivanja podataka iz iskustva.

[18] Endstrasser, Vilko (1990): *Poslovice u novinskom tekstu,* Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i fokloristiku , sv. 27, br. 1, Zagreb, str. 141 – 150.

[19] Isto, str. 145.

[20] Isto, str. 148.

Na temelju raznih analiza uspostavilo se da poslovice mogu biti u sljedećim relacijama:

1. Poslovice koje se podudaraju u svakom aspektu, tj. izrazu, sadržaju, slikovitosti. Tada govorimo o tzv. *potpunoj ekvivalenciji.*

Uz takve poslovice možemo postaviti znak jednakosti, npr: *Tko ne može da plati, valjda da moli = He that cannot pay, let him pray = Wer nicht bezahlen kann, muß sich aufs Bitten legen.*

2. Drugu skupinu čine poslovice koje su na planu sadržaja iste i djelomično se podudaraju u izrazu. Za taj tip kažemo da su *djelomično podudarne,* npr.: *Očima se ljubav kuje > Loving comes by looking > Die Liebe kommt von Sehen.*
3. Treću skupinu čine poslovice čiji je sadržaj isti, ali se potpuno razlikuju na leksičkoj razini, npr. *Tko rano rani, dvije sreće grabi / The early bird catches the worm / Morgenstunde hat Gold in Munde*. Prevođenje takvih poslovica posebno je teško, njihov prijevod traži odlično poznavanje drugog jezika.
4. Zadnju grupu čine poslovice koje su karakteristične samo za jedan jezik. Takve poslovice često izražavaju tradicionalne vrijednosti, imaju poseban povijesni kontekst. Prevođenje takvih poslovica je nemoguće. Najčešće prevoditelji pokušavaju parafrazirati neprevodivu poslovicu, smišljajući novu poslovičnu rečenicu ili traže sasvim drugu poslovicu koja odgovara situaciji.

Prema prikupljenoj građi mogu se naći brojni primjeri poslovica koje se odnose na vrednovanje. Najveći broj opisuje pojmove kao što su *dobrota, marljivost, ljepota, mudrost, sreća i poštenje.*

4. Izricanje osobina i intelektualnih mogućnosti

Jedna od brojnih kategorija u paremiološkoj građi su poslovice koje se tiču gluposti i mudrosti. Ta opreka definirala je način sagledavanja svijeta. Mudrost se javlja kao najviše dostignuće te su mudrost ili znanje mjerilo vrijednosti – što nalazimo u primjerima: *Glava više valja nego snaga / Bolji je razum nego li snaga/ Bolje je s pameću, nego sa snagom.* U prvom primjeru glava je simbolička zamjena za mudrost jer je glava središte svih kognitivnih procesa. Te su poslovice strukturirane prema obrazcu **„Bolje A nego B”**. Prisutan paralelizam ima svrhu isticanja glavne komponente, u ovom slučaju mudrosti. Zanimljiva je slika budale / mudraca. Budala je predstavljena kao brbljava, vesela osoba, čime se pokušava istaknuti da mudrost podrazumijeva šutnju, ozbiljnost i kontemplacijski karakter: *Mudar zna pametno šutiti, Budale se mnogo smiju / Gdje je vele smijeha, tu je malo pameti, Budala kad šuti, drže da je pametan.* Poslovica *Pametnu lasno dokazati* ili *Pametnu je dosta natuknuti* izriče da su mudri, pametni ljudi spremni na promjenu ponašanja ili na djelovanje odmah na temelju nekih ponekad i samo suptilnih naznaka. Mudrost prema poslovičnoj građi je nešto što se stječe na temelju počinjenih grešaka, prema toj koncepciji mudrost je **iskustvo**: *Svaki je mudar po šteti / Svaka šteta uči čovjeka pameti.* Mudar čovjek je često osoba koja iskorištava nadolazeće prilike npr.: *Budale kuće zidaju, a mudri ih kupuju / Da nema, luda, kako bi mudri živjeli.* Potrebno je još naglasiti da se o *budali* i *ludom* govori kao o sinonimijskim terminima. Glupost može biti i uzrok velikih problema koje mora riješiti stereotipan „mudrac”: *Više će jedna budala zapitati, nego deset mudrih odgovoriti* ili *Što jedan lud zamrsi, sto mudrih ne može razmrsiti* ili *Što jedna luda glava pokvari, stotinu mudrih ne popravi.* A kako je koncipiran lik mudraca? Mudar je često onaj koji je star i ima bradu. Takve primjere nalazimo u poslovici *S vremenom postajemo pametniji*. Zaključujemo da životna mudrost

dolazi s iskustvom koje se stječe nakon brojnih godina života: *Sa starošću dolazi iskustvo / Godišta i pamet donose / Godinama bivamo mudriji.* Poslovice nas također upozoravaju da razum ne ide uvijek u skladu s godinama. O tome svjedoči veliki broj primjera: *Brada ne čini filozofa / Brada narasla, a pameti nije donijela.* Poslovica *Brada ne čini filozofa* prisutna je skoro u svim europskim jezicima. Prvi podatak o njoj nalazi se u knjizi "Atičke noći" Aulo Gelija[21], u kojoj bilježi svoja zapažanja o filozofiji i gramatici. U djelu se nalaze razni citati iz antičkog svijeta. Spomenuta poslovica spominje se u kontekstu grčkog filozofa i povijesničara Plutarha, kojemu se pripisuje autorstvo. Poslovice upozoravaju na činjenicu da su intelektualne mogućnosti ipak ograničenog karaktera pa se zato kaže *Jedan čovjek ne može sve znati.* Jako široko značenjensko polje ima pojam *glupost*. Anićev rječnik nudi četiri moguća značenja[22]. Glupost se definira kao: 1. *osobina onoga koji je glup, 2. glup postupak, nepromišljena riječ; besmislenost, besmislica, 3. u dijaloškoj situaciji kao prva riječ komentara na ono što je rekao sugovornik (u uglađenu ponašanju ne odnosi se na smisao njegovih riječi, nego na ono o čemu se govori), 4. nepriličnost, neprikladnost, proturječnost*. Prema paremiološkoj građi glup je onaj koji sam sebi nanosi dodatan posao - *Budale kuće zidaju, a mudri ih kupuju.* Glupost i neznanje su uzroci kršenja društvenih pravila - *Neznanje je majka drskosti* te može biti uzrok problema - *Neznanje je majka nevolje.*

Na temelju ranije navedenih poslovica moglo bi se zaključiti da je mudrost nešto prirodno, nije uvijek povezano s obrazovanjem, štoviše, vrlo često se odnosi na prilagođavanje prirodnim zakonima. Biti mudar može se poistovjetiti i s drugim osobinama kao što je dobrota, ljubaznost itd.

---

[21] Gellius, Aulus (2012): *Noce Attyckie, 2.24. O dawnej oszczędności i o starożytnych ustawach dotyczących wydatków*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań, str. 16- 40.

[22] *Anić (2006): Veliki rječnik hrvatskoga jezika, Novi Liber, Zagreb, str. 359.*

Sljedeća opreka na koju učestalo nailazimo u poslovicama je marljivost / lijenost. O odnosu prema radu pisat ću i u daljnim dijelovima rada, no važno je istaknuti u ovome dijelu lijenost kao crtu ljudske osobine. Europski koncept života podrazumijeva marljivost; pogotovo sjeverni dijelovi Starog koninenta koji su smatrani kao uzor kako treba raditi, dok južni krajevi obično su smatrani lijenim. Zanimljivo je da se ta podjela javlja čak unutar jedne zemlje. Odlični primjer je Hrvatska, gdje stanovnici sjevernih dijelova imaju predodžbu o tome da su Dalmatinci lijeni[23]. Sakupljena građa pokazala je koju veliku ulogu imaju osobine lijenosti i marljivosti. Veliki broj poslovica izravno govori o manama i vrlinama i često se u izrazu javljaju riječi *lijen* ili *marljiv*.

Lijenost u poslovicama može poprimiti konotaciju zla, čak i đavolske moći: *Lijenost je početak svakog zla / Bespolica, vražja uzglavica / Lijenost je đavolski uzglavnik.* U zadnjem primjeru lijenost je personificirana s namjerom isticanja loše osobine.

Sljedeći primjeri pokazuju odnos rada i odmora, odnosno praznika koji slijedi iza radnog perioda. Poslovice *Lijeni imaju uvijek praznike / Lijenu je svaki dan svetac / Ispraznijem vazda je svetac* pokazuju da lijene osobe uvijek traže neke iznimne situacije da ne rade, a jedan od takvih slučajeva je praznik.

Lijene osobe često vide uveličani broj okolnosti koje spriječavaju njihov rad ili napredak. To prikazuju sljedeće poslovice: *Liencu ja svaka muha planina / Lien se brzo zatrudi.* Pokušaj opisa čovjeka koji stalno odugovlači dogovorene radnje zbog čega dolazi do gomilanja poslova nalazi svoj izraz u sljedećim primjerima: *Lijeni imaju najviše posla / Lijen u svetac najveće posla ima / Lijena iske kudjelju, i nagje je u nedjelju.*

O lijenost se govori i još u obliku raznih metafora. Vrlose često javljaju usporedbe sa životinjskim svijetom, npr. *Koja mačka u kutu leži, malo miševa*

23 http://www.matica.hr/vijenac/359/Ima%20ih%20kao%20Kineza/ pristupljeno 19. 6. 2016.

lovi. U poljskom i hrvatskom jeziku se kaže *marljiv kao pčela (*polj. *Pracowity jak pszczoła)* što se odnosi na koristan i uporan rad pčela. Uz taj primjer treba spomenuti činjenicu da sami ljudi dodjeluju neke osobine određenim životinjama. Pčela se smatra simbolom marljivosti iako "radi" zapravo samo nekoliko mjeseci u godini, a ostali period spava. U hrvatskom se žargonu često koristi sintagma *raditi kao konj* što znači teško i naporno raditi.

Sljedeća opreka koja je vrlo često zastupljena je *brbljavost / šutljivost.* Pozitivan model čovjeka je osoba koja mnogo šuti. Brbljavost se smatra manom: *Ne valja od jezika lopatu činiti / Tko puno govori, mnogo se vara* te vrlo često konotira sa ženskim spolom: *Žene su da zbore, a ljudi da tvore / Riječi su za žene, a djela za muške glave.* U primjeru *Gdje se puno govori, tu će biti i grijeha* prikazuje da pretjerano govorenje vodi grijehu jer se zapravo misli na ogovaranje. S druge pak strane *Govor je slika duše* ističe umijeće govora, ali i prikazuje da je govor izraz mentalnog stanja. Veliki broj poslovica ističe kreativnu ulogu riječi te da riječi imaju veliku snagu i mogu biti oružje kojim možemo povrijediti drugog čovjeka: *Jezik gore može posjeći nego mač / U jeziku nema kosti, a bode gore nego osti* i za se treba njima služiti s oprezom: *Bolje je pokliznuti nogom nego jezikom.* Riječi je nemoguće vratiti, jednom izgovorene ostaje u ljudskom sjećanju zauvijek: *Izgovorena riječ i bačeni kamen se ne vraćaju* pa se stoga u poslovicama javlja savjet, odnoso naredba *Drži jezik za zubima.*

Dok je brbljavost često povezana s glupim ili ludim osobama, šutljive osobe prikazivane su kao pametnije: *Bolje je mudro mučati, nego ludo govoriti / Tko mudro muči, lijepo govori / Dobar muk, zlatna besjeda.* Pametne osobe češće razmišljaju o izgovorenim riječima, dok glupi govore bez prethodnog razmišljanja: *Pametan misli što govori, a lud govori ono što misli* ili *Mjeri,važi, pak onda kaži.* Poslovice nas uče da bismo u razgovoru naglasak trebali staviti na kvaliteti, a ne na kvantiteti: *Riječi treba mjeriti, a ne brojiti / Ptica se po*

perju, a čovjek se po besjedi poznaje. Pretjerano govorenje može imati svoje posljedice: *Tko govori šta voli, mora slušati šta ne voli / Tko besjedi što hoće, mora slušati što ne će / Tko govori što mu na umu, čut će što mu ne sladi / Tko govori šo hoće, valjda da sluša i što neće.*

Pričljivost se može povezati i s likom takozvanog hvalisavca, koji se puno hvali, daje obećanja koja rijetko ispunjava : *Drugo je govoriti, a drugo je učiniti / Lako (lasno) je govoriti, ali je teško tvoriti.*

Govorenje o drugima može se nalaziti i u području tabua. Posebno se ističe ako je riječ o mrtvima. Smrt u europskim društvima još i dalje se smatra tabu temom, ali i potrebom poštovanja umrloga pa se zato o mrtvima ne smije govoriti loše, o čemu svjedoče sljedeći primjeri: *O velikim i mrtvima ili govori dobro ili muči / Od mrtva človika nigdar zlo ne reci.*

Hrvatske poslovice ističu bitnost govora, ali još više snagu šutnje, te bi se ranije spomenute crte mogao sumirati jednom, jako poznatom kineskom poslovicom: *Govor je srebro, a šutnja zlato.*

Sljedeća osobina koja se ističe je *lakomost*. Ta se mana jako kritzira u poslovičnoj građi. Anićev rječnik[24] lakomog čovjeka definira kao onog *koji ima stalnu i jaku želju da dobije više nego što mu pripada ili što zaslužuje; gramziv, neumjeren, nezasitan, pohlepan.* Nezasićenost, neumjerenost lakomca ističu sljedeće poslovice: *Lakomcu je vazda malo / U lakomcu tri toboca.* Vrlo strogu ocjenu mane predstavlja poslovica: *Lakomac samo kad umre čini dobro.* Lakomost kvari čovjeka jer uvijek traži više i nikad nije zadovoljan s onim što već ima: *Siromaštvu nedostaje mnogo, lakomosti sve* i *Što tko više pije, to više žedni.*

[24] Anić (2006): *Veliki rječnik hrvatskoga jezika,* Novi Liber, Zagreb, str. 667.

Jedna od bitnijih ljudskih osobina je iskrenost. Laž, kao i lijenost, ima vrlo oštre konotacije: *Laž je majka prevare / Laž je oklop nitkovića / Laž je vrag.* Poslovice koncipiraju laž kao vrstu ovisnosti pa vrlo često jedna laž vuče za sobom sljedeće: *Laža lažu izbija; Laž svuda na laži ostaje.* O kratkotrajnosti laži upozorava poslovica: *U laži su kratke noge / U laži su kratke noge; ne može gaziti duboku vodu / U laži su kratke noge i plitko dno*. No, i laž ima svoje istinite trenutke: *U svakoj laži pola istine.* Paremiologija također definira i lik lažljivca. Predstavlja osobu kojoj se ne vjeruje, čak i kada govori istinu: *Lašcu se ni istina ne vjeruje / Lažac dobiva, da mu se i istina ne vjeruje / Lažiocu nije ni istina vjerovana / Ki često laže, ne bude mu istina vjerovana.* Lažljivac to osoba koja se treba odlikovati dobrim pamćenjem: *Laživac treba da dobru pamet ima.*

Na ljestvici ljudskih vrijednosti visoku poziciju zauzima *strpljenje.* Strpljenje je vrlo često nagrađivano, izraz je izdržljivosti, pobjede i radosti: *Strpljen-spašen!, Gdje nema strplivosti, nema lijeka ni kojoj bolesti / Strpljenje je ključ radosti / Strpljenje sve pobjeđuje / Strpljenje željezna vrata probija / Strpljenje je rijetka vrlina.* Nestrpljivost vrlo često donosi posljedice s kojima se moraju nositi osobe koje ne posjeduju te rijetke vrline: *Tko brzo sudi, brzo se i kaje.*

Manji broj poslovica ističe osobine kao što su *štedljivost*: *Tko ne čuva malo, ne može ni dosta imati* i lojalnost: *Jedan sluga ne može dvoriti dva gospodara / Na dva stolca ne može se sjediti.*

Poslovice daju kompleksnu sliku čovjeka. Idealan čovjek je životno mudar jer iza njega stoji iskustvo. Poznaje vrijednost riječi pa zato radije šuti, nego previše govori. Idealan čovjek je strpljiv jer ne želi se kajati zbog nepromišljenih odluka ili prebrzo izgovorenih riječi. Zna da se bez teškog rada ne može pošteno živjeti te je zahvalan na onome što ima u životu. Također, ne

laže jer istina uvijek pobjeđuje, ali je i lojalan prema svome vladaru te zna da nema puno onaj koji ne poštuje malo.

5. Slika čovjeka

5.1. Odnos prema ljudima

Međuljudski odnosi bitan su aspekt života svakog čovjeka. Poslovice stvaraju vidljivu podjelu na ono što je naše i tuđe. To razgraničenje definira način našega ponašanja. Prema bliskima smo ljubazni, imamo određenu razinu povjerenja, dok osobe koje ne pripadaju našem krugu pobuđuju osjećaje nesigurnosti i nepovjerenja. Odnose među ljudima regulira poslovica: *Čini drugo što je tebi drago da ti se učini* koja je parafrazom riječi Sekstusa pitagorejskog (*Ono što ne želiš da te zadesi nemoj ni ti činiti*).

Osim toga što su poslovice odličan izvor savjeta, također služe utvrđivanju odnosa, zrcalne vrijednosti i načina razmišljanja. Ranije sam spomenula da paremiologija sadrži elemente povijesti, filozofije, kulturologije itd., a to implicira da se neki društveni odnosi opisani u poslovicama ne moraju više biti aktualni. Poslovice tog kruga možemo podijeliti na dva aspekta: pozitivne i negativne. Pozitivnost se odnosi na otvoren stav prema drugim ljudima, ističe se bitnost i potreba dobrih međuljudskih odnosa. Druga skupina poslovica bazira se na nesigurnosti i mogućnosti emocionalne povrijeđenosti.

U prvu skupinu spadaju poslovice koje se odnose na susjede te tu uglavnom prevladava pozitivan stav. O tome kako su susjedi bitni, izriču sljedeće poslovice: *Blažen, tko ima dobra susjeda / Bolje je imati rđavu godinu,*

nega rđava susjeda / Bolje imati zlo godište, nego zlo susjedstvo / Dober susjed pol življenja / Rđav komšija veliko je zlo / Oslobodi Bože od vatre i od rđava komšija. Susjed u određenim okolnistima može biti bliži nego rođeni brat: *Preči je bližnji susjed nego, udaljeni brat.* S druge pak strane, u posebnim situacijam kao što je požar (ili druge kataklizme) poslovice zanemaruju dobre susjedske odnose i potiču sebične postupke*: Kad susjedu kuća gori, ti na tvoju vodu nosi / Kad u selu kuća gori, svak se sebi boji / Kad gori suseda tvoga stan, na tom je da gori i tvoj od onu stran.* Susjedstvo je također i izvor ljubomore: *Slatka smokva preko plota.* Negativan stav ističe i poslovica: *Čovjek je čovjeku vuk,* koja je prijevod s latinskog: *Homo homini lupus (est),* što zapravo jest parafraza Plautove komedije "Magarci"[25]. Poslovice konstatiraju da je unatoč velikom broju ljudi teško naći poštenu osobu: *Između toliki ljudi na svietu, jedva četiri čovjeka.*

Veliki broj poslovica svodi se na odnos *muškarac – žena*. Poslovična građa je dosta različita te bi se uglavnom mogla svesti na dvije opozicije: žena i njezine negativne osobine te žena i njezina uloga u obitelji.

Poslovice ističu da je glavna uloga žene prokreativnog karaktera: *Žena bez poroda – jabuka bez roda.* Osim toga, žena je element koji spaja obitelj te kuću čini cjelovitom u emotivnom smislu: *Žena kuću drži / Žena uzdrži tri ugla kuće, a muž jeden* ili *Dobra žena praznu kuću čini da je puna.* Poslovice ističu bitnost ženidbe u životu muškarca: *Čoek ne može biti čoek, dokle ga žena ne krsti*. Dobra žena donosi muškarcu ponos i sreću: *Dobra je žena slava od muža / Nema bolje sreće od dobre,* pa zato izbor mora biti unaprijed promišljen, ne vrijedi se žuriti: *Ženu i platno ne kupi pri svieći.* Zanimljiva je i poslovica: *Ako ženu tučeš, svoju sreću tučeš* jer to jedini primjer gdje se žena može poistovjetiti

---

[25] Plaut, *Komedie, tom II: Osły, Misa pełna złota,* Prószyński i S-ka, Warszawa, 2003, str. 213.

sa srećom. Navedeni primjeri su jedini slučajevi u kojima se o ženama govori u kontekstu pozitivnih karakteristika.

Veći broj poslovica fokusira se na negativnim osobinama ženskog spola. Veliki broj paremija nastao je na temelju stereotipizacije i generalizacije. Prva od karakteristika je konstatacija da se u žene ne može imati povjerenje: *Dok žena plače, sprema se da prevari* ili *Ne vjeruj ženi, er se kako mjesec mjeni / Ne vjeruj ljetini dok je ne metneš u hambar, ni ženi dok je ne metneš u greb*. Žene su također prikazivane kao osobe koje su pričljive: *Žene su da zbore, a ljudi da tvore / Rieči su za žene, a djela za mužke glave* ili *Tri žene, jedna guska, čitav vašar*. Također, ističe se da njihove riječi znaju biti pakosne: *Gori je ženski jezik no turska sablja*. Osim toga, ne znaju držati tajne: *Žena ne će kazati ono, što ne čuje,* pa se zato najbolje žene one koje šute, ne raspravljaju o stvarima koje su uočile: *Dobre žene ne imaju ni očiju ni ušiju.* Žene su osobe čije je ponašanje nestabilno: *Žena se smije kad može, a plače kad hoće*, često plaču: *Plakat je ženska stvar* te se odlikuju misterioznom osobnošću: *U žene ima devet duša* ili *Žena je kao mačka*. Lukava žena može prevariti i samog vraga: *Žena je i vraga prevarila* / *Žena je živi vrag*, unatoč tome što je žena tako loša i zla poslovice zaključuju kako je život bez nje skoro nemoguć: *Žena je zlo, bez koga se biti ne može.* Premda se ističu negativne osobine žena, muškarci ih čuvaju: *Tko ne ima žene, svaki je dan bije; ma tko je ima, dobro je čuva* te nisu spremni dijeliti ih: *Ženu, pušku i konja može čovjek pokazati ali u naruč ne davati.* Hrvatska paremiologija konstantira da su lijepe žene manje vrijedne od ružnih: *Lijepa je žena rijetko poštena / Bolje je imati mužu ženu sliepu, nego odveć liepu.* Pretjerana ljepota može biti uzrok nevjernosti, a poslovice smatraju da: *Laglje je čuvati vreću buha, nego neviernu ženu.* Dakle, naglasak se stavlja na ulogu dobre domaćice, majke, žene, a ne zadivljujuće ljubavnice koja bi svojim postupcima mogla osramotiti obitelj.

Slika žena u poslovicama je vrlo raznolika i nevjerojatna. Žena u navedenoj građi uspoređivana je s: mačkom, puškom, konjem, vragom, stablom jabuke itd. Žena je u isto vrijeme sreća i obavezno zlo svakog muškarca. Zna držati kuću na okupu, ali nestabilna je. Njezin plač je takozvani *mačji kašalj*. Ljepota je manom, a idealna žena bi trebala biti bez osjetila, pogotovo vida i sluha, ali unatoč svim manama to upravo žena čini muškarca vrijednim, a dobra žena je bogatstvo koje treba čuvati pred drugima.

Jednim od razrađenijih koncepata je motiv prijateljstva. Prijateljstvo se javlja kao opća vrijednost, za kojim svi bez obzira na materijalno stanje žude: *Bogatomu i zmožnomu prijatelj valja vsakomu*. Prijateljstvo se javlja kao najviša vrijednost: *Prijateljstvo veliko je blago, koje vrijedi više nego srebro i zlato / Gdje su prijatelji, tu je i bogatsvo* ili *Prijatelj je najbolja imovina u životu*. Zanimljiv je način na koji dolazi do hijerarhizacije osoba u našem životu – u poslovicama pravi prijatelj je bitniji od krvnog srodstva: *Bolje je valjan prijatelj, nego rođen brat / Bolje jedan dobar prijatelj, nego sto srodnika / Bolje je i prijatelj nablizu neg i brat na daleko*. Uvjet dobrog prijateljstva je vjernost, koja se stječe s godinama poznanstva: *Drži se starog vina i starog prijatelja / Četare su stvare bolje stare nego nove: ulje, vino, mornar i prijatelj* ili *Drž' se nova puta, stara prijatelja*. Trajnost prijateljstva je velika stvar, koju je teško održavati: *Teže je prijateljstvo zadržati nego započeti.* Prijatelji su osobe koje su sa tobom iskrene: *Među prijateljima sve su stvari općene,* ali u isto vrijeme diskretne: *Prijatelje nasamo opominji, javno ih hvali*. Prijateljstvo je tolerancija i spremnost na prihvaćanje tuđih mana: *Tko traži prijatelja bez mane, ostat će uviek sam / Tko ne ljubi prijatelja s manom, bez mane ne će ni ga naći*. Prijateljstvo je eskluzivnost: *Prijatelj svakoga i nikoga, to je svjedeno*. Za prijateljstvo nije bitan broj, nego iskrenost osjećaja: *Jedan, ama pravi prijatelj*. Paremiologija daje odgovor i na pitanje tko može biti prijatelj. Dakle, prijatelj može biti samo osoba ravnopravna tebi: *Sklapaj prijateljstvo samo sa sebi*

ravnima te ne može biti tvoj bivši neprijatelj: *U starom dušmaninu nema novog prijatelja / U starom neprijatelu nikad prijatelja.* Prijatelja je dobro imati u teškim životnim trenutcima: *Dobro je i u paklu imat' prijatelja.* Upravo se prema takvim teškim slučajevima prepoznaje pravi prijatelj: *Prijatelj se u nevolji poznaje kao zlato u vatri / On je priatel koi vu pogibeli pomaže.*

Sve ranije spomenute crte prijateljstva imaju pozitivne konotacije. Postoji ipak negativan obrazac prijateljstva, često ironičan i gorak u svome izrazu. Jedna od koncepta kaže da je prijateljstvo često sebično i usmjereno na koristoljublje: *Dok je sreće dosta prijateljah.* Ljudsku nesigurnost, nedostatak povjerenja ilustrira poslovica: *Čuvam se od neprijatelja, čuva' me bože od prijatelja / Od rdjava prijatelja se čuvaj,a od dobra Bog neka tebe čuva.* A lažan, dvoličan prijatelj gori je od samog neprijatelja*: Lukavi je prijatelj, gori od neprijatelja.*

Zanimljiv je odnos prema *ludilu* u paremiologiji. Ludost je prikazivana kao drugost s obzirom na „normalnu“ perspektivu. Prema Michaelu Faucaultu[26] 1657. godina je doba takozvanog velikog zatvaranja. Tada se luđacima uskraćuje sloboda u društvu i počinje se stvarati opozicija: zdrav, normalan / lud. Prema tome, može se pretpostaviti da su navedene poslovice nastajale od 17. stoljeća nadalje.

Poslovice ističu vrijednost razuma i strah pred različitosti: *Ako je tko lud, ne budi mu drug / Kloni se luda, kao i sveta.* Strah pred ludošću uzrok je nesuprotstavljanja tako karakteriziranim osobama: *Nemoj se ludom suprotiviti.* Štoviše, ukazuje se na istovjetno ponašanje: *S luđacima treba ludovati.*

Nadalje, poslovice preporučuju da: *Neka svatko po sebi sudi* što se odnosi na pravo na subjektivno rasuđivanje. S time je povezano i *Ne miješaj se u tuđe*

[26] Faucault, Michael (1980): *Istorija ludila u doba klasicizma*, Nolit, Beograd, str. 10 – 30.

stvari. Svatko ima pravo na odluke, a ljudi sa strane ne bi trebali biti *među* takozvanog *nokta i mesa*.

5.2. Odnos prema Bogu

Poslovice zauzimaju trajno mjesto u kulturi, dostupne su te se može reći da su paremije slike konvencija. Zrcale način gledanja na svijet i sustav vrijednosti određene društvene zajednice. Zbog toga je nezaobilazna tema hrvatske paremiologije ideja *Boga*, relacija *Bog – čovjek i čovjek – Bog*. Jedan od kriterija vrednovanja čovjeka je njegov odnos prema najvišoj vrijednosti, tj. prema Bogu. Unatoč tome što je pojam Boga duboko u svijesti govornika, nalazi se i u sferi lingvističke apstrakcije[27] (nedostatak fizičkog kontakta, vidljivog designata koji bi upućivao na riječ Bog) koja se teško može zamisliti. Zbog toga pojam Boga podliježe metaforizaciji.

Sakupljena građa može se podijeliti u tri skupine. Prva od njih se odnosi na ideju Boga – odnosno kako je Bog prikazan u poslovicama. Druga i treća skupina odnose se na relaciju Bog – čovjek i čovjek – Bog.

Jedinstvenost i pravost Boga ukazuje poslovica: *Nema Boga nad Bogom*. Upravo ona određuje glavnu dogmu kršćanske religije, a to je vjera u jednog Boga, koji stoji iznad svega.

U paremiologiji je Bog prikazan kao svemoćni: *Bog dao, Bog i uzeo* i sveznajući: *Bog znade, što je za koga / Zna Bog, što komu treba*. Bog je najveći sudac koji samo ne sudi, nego i stvara pravo: *Bog je pravo*. Osim toga, *Bog ne spava* u značenju nadgledanja svega oko sebe. Uz ranije navedene osobine dolaze pojmovi sigurnost i pravednost: *Bog nikom dužan ne ostaje / Voljan Bog na milosti, pak neudara gromom iz vedra neba; al nikomu ni dužan ne ostaje.*

---

[27] Prema: Kuryłowicz, Beata (2014): *Metaforyczne sposoby ujmowania Boga i relacji Bóg – człowiek w przysłowiach polskich,* Rocznik Teologii Katolickiej, tom XIII/2, Białystok, str. 38-39.

Bog je glavni pokretač svih događaja na svijetu, također tog fizičkog karaktera, ima moć odlučivanja o vremenu: *Iđe kiša, kako Bog hoće / Ide sviet, kako je milom Bogu drago / Ni list loze bez volje Božje / Vsa se po volje božje ravnaju.* Bog se vrlo često direktno uspoređuje s gospodarom: *Tko Bogu služi ima dobra gospodara*. Uz tu riječ vrlo često se javljaju ukrasni pridjevi kao: dobar, mili. Pojam Boga pokriva cijelo leksičko značenje riječi *gospodar*[28]*: 1.* vlasnik imanja, *2. etnol.* prvi u kući od sve čeljadi, *3. razg.* vladar, *4.* onaj čije je što ili koji se za što brine.

Relaciju *čovjek – Bog* najbolje opisuju osobine zastrašenosti: *Čini pravo, boj se Boga, pa se ne boj nikoga,* ili prije svega podređenosti: *Čovjek nalaže, a Bog raspolaže / Ljudi snuju, a Bog odlučuje / Čovjek veli, a Bog dieli / Nije kako ljudi hoće, već kako Bog odredi / Čovjek snuje, ali Bog boguje – i odlučuje.* Autoritet Boga je tako veliki da poslovice savjetuju: *Čuvaj se od onoga, koga je Bog nakazio* i *Čuvaj se od onih kojih je Bog obilježio.* Također, poslovice konstatiraju da sam Bog nije dostatan izvor sigurnosti te ukazuju da i čovjek sam bude oprezan: *Čuvaj se, čovječe i Bog će te čuvati / Tko se čuva i Bog ga čuva / Dok se čuvas (zla) i Bog te čuva.* O zdravorazumnom pristupu govori i engleska poslovica: *Put your trust in God, but keep your powder dry* autora Cromwella[29]. O zdravom odnosu *vjera – čovjek* govore i sljedeće poslovice: *Reci popu pop, a bobu bob / Popu popovo, gospodinu gospodinovo / ...dajte Bogu što je njegovo, a Cesaru cesarovo.*

Relacija Bog – *čovjek* zasnovana je uglavnom na odnosu *gospodar – rob*: *Tko Bogu služi ima dobra gospodara* ili blaže rečeno *otac – dijete*: *Bog se brine sirotama / Bog je sirotinski otac.* Bog je također izvor čovjekove sreće: *Bog sreću dijeli / Baba dieli jabuke, a Bog sreću / Bog dieli sreću, a kuhar čorbu /*

---

[28] Anić (2006): *Veliki rječnik hrvatskoga jezika,* Novi Liber, Zagreb, str. 369.

[29] Krzyżanowski, Julian (1994): *Mądrej głowie dość dwie słowie*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa, str. 86.

Bog sreću dieli, a baba djeci jaja. U navedenim primjerima javlja se opozcija apstraktno (sreća) i materijalno (jabuke, čorba, jaja). Izvor takve strukture je ranije spomenuta konstatacija da Bog spada u rang lingvističke apstrakcije. Bog kao čuvar javlja se i u sljedećim poslovicama: *Bog svojega čovjeka ne ostavlja / Tko je s Bogom i Bog je s njime / Bog je s onime, koji stoji š njime / Bog nigdar ne ostavlja nikogar tko mu se priporuči.* Bog ne ostavlja i u najtežim situacijama: *Kad je nužda najveća, Bog najprije pomaže / Kad je nužda najtežja, božja je ruka najbliža / U najvećoj nuždi, najbližja je božja pomoć.* Poslovice često imaju funkciju uvjeravanja u bolju ocjenu situacije pa u kontekstu ratnih događaja i Boga javljaju se sljedeći primjeri: *Koga Bog čuva, onoga puška ne bije / Koga Bog čuva, onog top ne gruva.* Bog kao stvoritelj ljudskih bića ne ostavlja njih bez svoje pomoći: *Koga Bog stvori i hranu mu odredi / Bog dao krivicu, Bog će i travicu / Svakomu je Bog hranu ostavio.* Budući da je Bog pravedan, onda ima i moć kažnjavanja, o čemu svjedoči sljedeća poslovica: *Misli zlo tuđem teletu, Bog će dati ga tvom djetetu.* Neke od poželjnih osobina poput marljivosti povezivane su sa božjom sferom. Zbog takvog prikazivanja dodatno se ističe bitnost određene crte ličnosti: *Radišu Bog pomaže / Ded se posla lati, pak će i Bog dati / Radi, pa ću ti i ja pomoć, veli gospodin Bog / Gdje se trud ulaže, tu i Bog pomaže / Koji rade, njima i Bog dade.*

5.3. Odnos prema radu

U paremiološkoj građi veliki broj poslovica zauzimaju one koje odnose se na *vrijednost ljudskog posla i marljivosti*. Sama riječ *rad* slavenskog je porijekla. U starim poljskim riječnicima iz 15. stoljeća [30] rad / posao definira se kao: „korisno zaokupljenje“, „trud, napor, napornost“, „rezultat rada“ i konačno

---

[30] Długosz-Kurczabowa, Krystyna (2008): *Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, str. 511.

kao „briga“. Suvremeni hrvatski rječnik[31] rad definira na sljedeći način: 1) a. svjesna i svrsishodna djelatnost radi postizanja korisnog učinka za zadovoljenje osobnih ili proizvodnih potreba [*fizički rad*;*umni rad*;*proizvodni rad*] b.skup djelatnosti ili napora potrebnih da se nešto proizvede, da se postigne određeni rezultat; 2) obavljanje posla uz naknadu, plaćena djelatnost, aktivnost u okvirima dogovora, ugovora, radnog odnosa i vremena; posao.

Usporedba tih dviju definicija pokazala je da se u našoj svijesti rad oduvijek javlja kao korisna djelatnost koja omogućuje život te spada u rang tradicionalnih vrijednosti. U ranim dijelovima doticala sam se odnosa prema radu na način da sam prikazivala osobine lijenih i marljivih osoba. U tome dijelu htjela bih se više osvrnuti na percepciju rada odnosno posla kao mjernika ljudskih vrijednosti.

Sakupljenu građu razvrstala sam na sljedeći način:

1) **Marljivost kao vrlina**: *Dobar nije tko dobro besjedi, neg tko dobro djeluje*
2) **Marljivost kao motivacija za naporan rad**: *Brzu konju ostruga ne treba*
3) **Rad kao ljudska potreba**: *Posli čine ljude*
4) **Rad kao vrijednost**: *Radi kao da ćeš sto godina živjeti, a moli se Bogu kao da ćeš sutra umrijeti*
5) **Rad kao put k vlastitom poboljšanju**: *Majstor se vježbom postaje; Što radiš, radi izvrsno; Manje radi, ali valjano izradi; Od jednog udara dub ne pada*
6) **Rad kao izvor životnih sredstava**: P*oslije djela ide plaća; Tko ne radi,*

[31] Anić (2006): *Veliki rječnik hrvatskoga jezika,* Novi Liber, Zagreb, str. 1274.

neka i ne jede; Nema kruha bez truda; Nema jela bez djela; Kakvo djelo, takva plaća; Kako posiješ onako ćeš i požnjeti.

7) **Rad kao put k odmoru**: *Kako načiniš postelju, tako ćeš i spavati; Iza posla ugodno je odmarati se; Tko se poslom umori sladko počiva; Tko trudi, za trudom čeka slas*
8) **Rad kao izvor ponosa**: *Djelo čovjeka hvali; Onoliko čovjek valja, koliko i kako uradi;*

Gore navedeni primjeri prikazuju da se rad i marljivost prikaziuju kao djelatnosti iza kojih slijedi nagrada (ne mora uvijek biti materijalnog karaktera). Neke od njih ističu vrijednost samoga napora koja čini čovjeka boljim.

5.4. Odnos prema bogatstvu

Jedna od mjera ljudskih vrijednosti je socijalna i ekonomska pozicija. Život u siromaštvu ili bogatstvu može znatno utjecati na mogućnosti funkcioniranja pojedinca i njegove obitelji. Stanisław Marmuszewski analizirao je[32] vrijednosti povezane s bogatstvom i siromaštvom u kontekstu ekonomije, egzistencije, moralnosti, moći i sacruma. Uz to, može se još nadodati kontekst obitelji koji je bitan i za bogate i siromašne.

U sferi ekonomije bitan element je rad. U hrvatskim poslovicama javlja se element teškog rada koji se često povezuje s manjim kognitivnim sposobnostima, npr. *Budale kuće zidaju, a mudri ih kupuju.* Ali, s druge strane naporan rad rezultat je materijalnog stanja: *Kako tko radi, onako i ima / Kako uradiš, onako češ i uživati / Tko vele prede, u širokoj košulji grede.*

[32] Marmuszewski, Stanisław (1998): *Bogactwo i ubóstwo — dwa motywy potocznego myślenia*, Kultura i Społeczeństwo, sv. 42, br. 2, BazHum, Warszawa, str. 119 – 132.

U domeni egzistencije odnosno svakodnevnog života prevladava tvrdnja da su sa siromaštvom povezane i druge brige. O negativnoj konotaciji siromaštva govori sljedeća poslovica: *Na siromaštvu svako zlo uljeze, svaka hrđa prianja* ili *Rđa je rđu ne večeru zvala.* O tome da je glad uzrok krađe ističu poslovice životinjskog karaktera: *Sita mačka miše lovi, a gladna po kući krade / Mačka sita lovi, a lačna krade.* Uboštvo je vrlo često povezano s nedostatkom hrane i odgovarajućih životnih uvjeta te se stoga javljaju primjeri: *Ubоštvo zdravlje ragja* ili *Uboštvo ubija čovještvo / Uboštvo čovještvo gubi.* Siromaštvo se također javlja kao stanje bez izlaza, ubogi vrlo često ostaju bez svojih prijatelja i obitelji: *Sirotinja nema srodstva / Bogatomu vnogu jesu priateli, štercu nesu otci nit roditeli.* U svakodnevnom okruženju javlja se također opozicija: siromah – bogat. Poslovice ističu uglavnom nemogućnost sporazuma: *Sit gladnu ne vjeruje / Sit gladnu ne vjeruje, ni pijan trieznu / Sit lačnu ne razumije.* U ranije navedenim primjerima sitost se poistovjećuje sa bogatstvom, glad sa siromaštvom. Takav način prikazuje da se nekad bogatstvo ocjenivalo iz perspektive punog trbuha. Zanimljivo je da poslovice često izražavju isključan karakter bogatstva i siromaštva: *Gdje velika zvona zvone, tu se mala ne čuju* i *Jedan ne more biti bogat ako drugi ne ubog.*

Paremiologija predstavlja vrlo različitu sliku bogatstva. S jedne strane bogatstvo je nešto negativno, npr. posjedovanje blaga može negativno utjecati na psihičko stanje: *Golemo blago, golema i briga / Bogatstvo rađa brige.* No, ističe se da novac ne može kupiti bitne elemente svakog života, tj. sreću i zdravlje: *Bogatstvo ne čini sreću* i *Bogatstvo ne odgoni smrt.*

S druge pak strane, novac je nezaobilazan u ljudskom životu pa poslovice ističu i pozitivnu stranu posjedovanja bogatstva. O novcima kao o elementu moći govore sljedeći primjeri: *Novac planine probija* i *Novac je gospodar (svega)* i *Bogat jede kad hoće, a siromah kad može,* ali i *S novcima možeš sjesti gdje hoćeš.*

Hrvatske poslovice izriču bitnost štednje kao uvjet života u blagostanju. Štednja se javlja kao preporučena strategija na zadržavanje dobrog materijalnog statusa, npr. *Što čovjek ne potroši, to steče*, *Kasno je štedjeti kad nestane, Tko ne štedi, badava radi, Štednja je pravi dobitak, Štednja valja koliko i radnja.*

Uzevši u obzir sve ranije spomenute poslovice može se utvrditi da je slika uboštva i bogatstva u hrvatskim poslovicama pojednostavljena i nije uvijek aktualna. Siromaštvo predstavlja krajnje uboštvo, dok se bogatstvo prikazuje kao luksuz. U toj slici izostaje neko srednje mjesto. Bogat i siromah su dva različita svijeta.

5.5. Odnos prema slobodi, domovini, običajima

Povijest nas pouča da *patriotizam* nije jednoznačan pojam. Njegovo razumijevanje ovisi o političkom, povijesnom i kulturalnom kontekstu. Prema Anićevom rječniku[33] taj pojam označava: *ljubav prema domovini, prema svojemu narodu; domoljublje, rodoljublje.*

Apoteoza slobode najčešče se javlja u ornitološkim terminima te se javljaju sljedeći primjeri: *U zatvoru slavić ne pjeva* ili *Orlovi najradije samce lete.* U tim primjerima javljaju se elementi tradicionalne konotacije: ptica>sloboda.

Sloboda se javlja kao najviša vrijednost: *Sloboda najveće (je) blago* što je zapravo izvedenica latinskog *Libertas fulvo pretiosior auro.* Sloboda je toliko bitna da je bolje biti mrtav nego živjeti u nevolji: *Bolje u grob, no biti rob.* Ekstreman patriotizam izražava poslovica: *Tuđa zemlja ubija čovjeka* ili *Domaća vuš ne grize tak, kak stranjska* ili *Gdje tko niče, tu se i običe.*

---

[33] Anić (2006): *Veliki rječnik hrvatskoga jezika,* Novi Liber, Zagreb, str. 1008.

Domoljubni osjećaji javljaju se kao potreba zaštite običaja: *Običaji od starine štit su jaki domovine.* Neke poslovice izražavaju konstataciju da je običaj nezaobilazan dio čovjeka: *Nas zavičaj, naš običaj* – ta je poslovica ušla u hrvatski jezik putem svog latinskog ekvivalenta: *Quot regions, tot mores.* U kontrastivnom rječniku Mikića i Škare ova latinska sentencija javlja se pod prijevodom sljedećih hrvatskih poslovica: *Svaki kraj ima svoj običaj / Nema sela bez adeta / Svaku selo svoju pjesmu pjeva / U svakom selu svoj zakon vlada.* Gore navedeni primjeri ističu zapravo lokalni patriotizam koji Anić definira[34] kao: *ljubav prema kraju ili užem zavičaju bez obaziranja na interese šire zajednice.* Običaj se također javlja kao zakonski poredak: *Stari običaj, gotov zakon / Što je od običaja, to je od zakona.*

Poslovice u živi jezik mogu ulaziti također putem književnih citata. Jednom od njih je primjer iz Gundulićevog epa *Osman: tvoga ne da' // a tuđega ne uzima',* taj citat postao je aktualan u vrijeme Drugoga svjetskoga rata u formi poslovice (ili možda više slogana): *Tuđe nećemo, svoje ne damo*[35].

6. Osjećaji i njihovo izražavanje

Jean Aitchinson uspoređujući ljudski jezik s načinom komuniciranja životinja tvrdi da je najbitnija ljudska osobina mogućnost stvaranja neograničenog broja originalnih poruka[36]. Tu mogućnost neki, kao Noam Chomsky, nazivaju kreacionizam, dok drugi tu osobinu ističu kao produktivnost

[34] Isto

[35] Kekez, Josip (1984): *Poslovice i njima srodni oblici,* Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, str. 36.

[36] Aitchison, Jean (1991): *Ssak ktory mowi: Wstep do psycholingwistyki*, przel. M.Czarnecka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, str. 47.

ili otvorenost[37]. Unatoč tome ljudska komunikacija vrlo često nije uspješna. Najveće probleme u sporazumijevanju nastaju u jednom od bitnijih elemenata našega života – emocija i osjećaja. Anićev rječnik nudi sljedeće definicije[38]: *emocija – psih.* stanje duševne pobuđenosti obilježeno skupom subjektivnih osjećaja, obično praćenih fiziološkim promjenama, koje potiču osobu na reakciju (radost, gnjev, strah, ljubav itd.) [*pun emocija*]; čuvstvo, dok *osjećaj* definira[39] kao: *psih.* oblik doživljavanja koji, nasuprot objektivnom opažanju, izražava određeni emotivni odnos [*osjećaj usamljenosti* reakcija na samoću ili otuđenje od okoline; *osjećaj krivnje* reakcija nakon svjesnog kršenja neke moralne norme; *osjećaj manje vrijednosti* reakcija pojedinca da je društveno onemogućen (nemoćan); *bez osjećaja*; *iz osjećaja dužnosti*; *s osjećajem*]; čuvstvo. Dvije definicije ističu da je emocionalna strana čovjeka jako subjektivna te da stoji nasuprot objektivnom opažanju. Osjećaj je sam po sebi lišen strukture, zbog toga je izražavanje emocija otežano. Vještina opisivanja i izražavanja emocija ovisi ne samo o situaciji u kojoj se određeni osjećaji javljaju, već je određena ekspresijom svakog pojedinca. Klasifikacija emocija je iznimno teška jer se prema mogućnosti prilagodbe javljaju u velikom broju. Antoni Kępiński ističe[40] da u usporedbi s misaonim strukturama, emocije je puno teže razgraničiti; jedne emocije prijelaze u druge, nema točno određenih granica, međusobno se miješaju. Jezikoslovci kategoriju emocija smatraju otvorenom, a pokušaji zrcaljenja unutrašnjeg života pomoću jezika nazivaju *naivnom slikom svijeta* [41].

---

[37] Isto

[38] Anić (2006): *Veliki rječnik hrvatskoga jezika,* Novi Liber, Zagreb, str. 291.

[39] Anić (2006): *Veliki rječnik hrvatskoga jezika,* Novi Liber, Zagreb, str. 960.

[40]Kepinski, Antoni (1985): *Melancholia,* Wydawnictwo Literackie, Warszawa, str. 163.

[41] Borek, Malgorzata (2012): *Uczucia i emocje w polskich metaforach. Aspekt lingwistyczny,* Oficyna Wydawnicza Waclaw Walasek, Katowice, str. 10.

S obzirom na dužinu trajanja emocije možemo podijeliti na *emocije – afekte* i *emocije – stanje*. Prvoj skupini pripadaju osnovni i kratkotrajni osjećaji. Drugu skupinu čine složeniji i trajniji osjećaji. Na temelju analize građe ispostavilo se da se većina poslovica koju sam svrstala u kategoriju emocije – afekte nalazi nekim dijelom u grupi emocija – stanje.

U tom dijelu ovoga rada htjela bih se osvrnuti na dvije strane interpretacije: prva od njih opisivat će emocije – afekte koje su svojstvene određenoj životnoj situaciji, npr. ljutnja, strah, nada, dok se druga odnosi na emocije – stanje koje opisuje određeni emocionalni stav, a to su na primjer ljubav, mržnja, ljubomora, sreća.

Prva emocija na koju treba obratiti pažnju je *sreća*. Sreća se u poslovicama javlja kao neki sretan splet okolnosti, pozitivan balans životnih iskustava. Takav način više potiče na razmišljanje o sreći kao o određenom stanju, a ne afektu iako se sreća javlja na doživljajnoj, a ne deklarativnoj razini. Sreća je nešto vrlo nestabilno i najčešće ne traje dugo: *Dugoljetna sreća biela vrana / Svega na svietu bude, samo ne sreće duge / Dugoljetna sreća bio vran.* Poslovice konstatiraju da je sreća vrlo često neponovljiva, krhka i jednom izgubljena ne može se više vratiti: *Sreća je poput stakla, potare li se jednom, neda se više sastaviti.* U poslovičnoj građi sreća se nalazi ispred mudrosti / pameti koja je ipak vrlo visoko konotirana. O tome koliko vrijedi sreća upozoravaju sljedeće poslovice: *Sreća čovjeku više vrijedi nego pamet / Bolje se roditi bez pameti nego bez sreće.* Ali sreća može biti izvor negativne emocije kao što je ljubomora: *Veliku sreću prati zavist.* Slika sreće u poslovicama često je isključivog karaktera. Kategorija u kojoj se ne predstavlja homogen stav je odnos čovjeka, Boga i sreće. Neke od poslovica ističu ulogu Boga u osjećaju sreće: *Bog sreću dijeli / Baba dieli jabuke a Bog sreću / Bog dieli sreću, a kuhar čorbu / Bog sreću dieli, a baba djeci jaja,* dok s druge strane neke od poslovica

kažu da je vrlo bitna uloga čovjeka u njegovoj sreći: *Svatko je svoje sreće kovač / Svak sebi sreću kuje / Vsaki svoje sreće kovač.*

Paradoksalnost poslovica vezanih uz sreću je odraz raznolikih životnih iskustava. Sam život sastoji se često iz oprečnih događaja, zbog toga se takvi primjeri javljaju u navedenoj građi.

Sreća se na afektivnoj razini odnosi na stanje veselosti i radosti. Vezuje se uz određene životne situacije, kao što je čist račun: *Sretan koji ništa ne duguje.* O nestabilnosti čovjekovog veselja govori primjeri: *Jedna usta smiju se i plaču.* Veselost i radost često konotira s pozitivnim osobinama: *Veselost je često znak dobra srdca / Veselo srce kučine prede / Ništa nije bolje od dobre volje.* Radost dolazi do izražaja tek u usporedbi s lošim događajima: *Bez zla nema veselja / Odviše radosti, donaša žalosti / Nema veselja bez dreselja / Gdje je mnogo radosti, tu ima i žalosti/ Za smehom velikem sledi rado plač / Sada žalost, potle radost* ili obrnuto iza tužnih, negativnih događaja slijede bolji: *Iza žalosti – radost.*

Sljedeća emocija ili bolje rečeno stanje, jest *ljubav*, koja je vrlo često povezivana sa srećom, na primjer roditeljskaljubav: *Najveća je sreća u koljevci.* Djeca donosi vrijednost ljudskom životu: *Bez djece je čovjek odkresano deblo / Imam djecu, imam svoja krila.*

Poslovična građa vrlo visoko postavlja vrijednost ljubavi: *Ljubav sve pobjeđuje.* Ali da se emocije mogu slobodno razvijati potrebni su određeni uvjeti, kao čist račun (podrazumijevaju se novčani dugovi): *Čist račun, duga ljubav / Čist konat, duga ljubav / Čišći račun, bolja ljubav;* da ljubav bude iskrena i prava mora biti dobrovoljna: *Ljubiti silom, usta bole / Silom ništa / Nije sila, nego draga volja* te ne može imati neku skrivenu svrhu ili namjeru: *Ljubavi nije svrhe.* O snazi prve ljubavi govori sljedeća poslovica: *Prva ljubav i mač i munja.* Ali ljubav pripada i području drugih osjećaja, npr. ljubomore: *Ljubav i*

gospodarstvo društva ne trpe / Gospodarstvo i ljubav druga ne hoće, straha: *Tko ljubi, straši se* ili čak i mržnje: *Velika ljubav, brža omraza.* Jako su zanimljivi proturječni koncepti ljubavi, a to su ljubav kao slijepa i ona koja sve vidi i zna: *Ljubav je liepa, ali je sliepa / Ljubav sve hodi po svitu bez vida* i *Očima se ljubav kuje / U pogledu ljubav stoji / Oko je prvi u ljubavi poklisar.* Ljubav je izvor proturječnih emocija: *Ljubav mori, ljubav sladost tvori / Ljubav zrok je radost i žalosti / Ljubav je puna i meda i jeda / Ljubav – puna slasti i čemera.*

Ljubav u poslovicama ima vrlo raznoliku sliku s jedne strane je vrlo bitna u našem životu dok s druge donosi puno razočaranja, žalosti, izvor je straha i ljubomore.

Sljedeća je emocija *srdžba.* Većina poslovica ističe da je srditost nešto što je izvan ljudske kontrole: *Krv nije voda / Gnjev očiju nema.* Velika je ljutnja vrlo često izvor nepromišljenih odluka ili prebrzo izgovorenih riječi zbog koji se često kajamo: *Srdit čovjek reče brzo slovo, a po tom se uskaje / Serditost ne vidi kaj je pravo / Tko se srdi, nek se sam izuva.* Srdžba je također konotirana s fizičkim nasiljem: *Isprazna je srdžba bez vode.*

Interesantno je što se jako mali broj poslovica odnosi na *mržnju.* Jedan od razloga može biti činjenica da poslovice nastoje kreirati pozitivan stav prema drugim ljudima, s toga se poslovična građa više zaustavljala na ljubavi, prijateljstvu i slično. Čak jedine poslovice sa sastavnicom mržnje koje sam uspjela naći imaju u sebi i element pozitivnih osjećaja, a to je spomenuta u kontekstu ljubavi poslovica: *Velka ljubav, brža omraza* i *Bolje se iz dalje ljubiti nego se iz bliza mrziti.*

Strah je vrlo često zastupjena emocija. O iracionalnom, ničim neuvjetovanom strahu govore sljedeći primjeri: *Ne treba se svoga osjena plašiti / Jaoh čovjeku koga oči plaše / Strašljivci se i svoje sine boje.* Izvor straha najčešće je mogućnost gubitka svoga materijalnog stanja: *Tko ne ima ništa, ne*

straši se od ništa / Bogatci se svašta boje, a siromasi ništa / Strah čuva vinograde / Stravić koze pase. Ljudi se općenito boje smrti: *Svak se svoje lešine plaši.* Strah je rezultat negativnog životnog iskustva: *Koga su zmije ujedale, boji se i guštera.* Strah je često hiperboliziran pa se stoga javlja poslovica: *Vu strahu se velike oči* te da događaji ili misli kojih se bojimo vrlo često ostavljaju dubok trag u nama i zato se čini da dolaze brže nego ugodni trenuci: *Čega se čovjek najviše boji, ono će mu najprvo na glavu doći.*

Osjećaj *ljubomore* uglavnom je povezan s ljubavlju (o tome sam pisala ranije), ali i sa srećom: *Veliku sreću prati zavist.* Interesantno je što poslovice ističu pozitivnu stranu zavisti, ljubomore. To se odnosi na činjenicu da ako netko nekome zavidi onda znači da tu osobu prati sreća i to u emocionalnom i materijalnom smislu. Osobe kojima nitko ništa ne zavidi vrlo često su nevidljive zbog svoga siromaštva ili loše sreće: *Bolje je da ti zavide, nego da te žale / Volim, da mi zavide, nego da me žale / Bolje je da ne te viču, nego da te žale / Teško onomu koga nitko ne navidi / Bolje je tebi kad su ti ljudi jalni, nego kada te miluju / Bolje je nenavidnost ljudi imati neg pomiluvanje.*

Osjećaj *tuge* u poslovicama je izražen na dosta jednostavan način, zapravo imamo samo dvije strane: jedna koja se odnosi na skrivanje tuge zbog čega se problem ne može riješiti: *Tko tugu krije, ne nalazi lijeka* i tuga kao svjesna odluka i određene konsekvencije koje iz toga proizlaze: *Tko se tuži sam se ruži.*

Na temelju gore navedene građe može se zaključiti da su negativni osjećaji više zastupljeni nego pozitivni. Ova disproporcija nije razlog djelomičnog odabira građe nego činjenice da su negativne pojave općenito više zastupljene u jeziku. Negativni osjećaji često su raznolikiji na sadržajnom planu. Psiholozi tvrde da je izvor toga takozvana pozitivna inklinacija[42] prema kojoj je

[42] Marczewska-Okuniewska Hanna i Kurcz, Ida (2003): *Asymetria pozytywno-negatywna w psychologii i psycholingwistyce*, u: A. Duszak, N. Pawlak (red.), *Anatomia gniewu. Emocje negatywne w językach i kulturach świata*, Wydawnictwo UW, Warszawa, str. 27.

pozitivno usmjerenje početna točka gledišta, na neki način neutralan oblik ljudskog djelovanja, stoga se negativni oblici više ističu.

7. Zaključak

U ovome radu prikazana je slika čovjeka u poslovicama. Na temelju 358 odabranih poslovica mogu se zaključiti određene pretpostavke na temu ljudskog života i funkcioniranja.

Prvi dio istraživanja odnosi se na izricanje osobina i intelektualnih mogućnosti. Na tu temu istaknula sam 89 poslovica s najvećom frekvencijom. Svaka osobina bila je oprimjerena najmanje jednom poslovicom, neke od osobina imale su visoku zastupljenost. Može se zaključiti da paremiologija ističe bitnost pameti, kritzira brbljivost, lakomost i lijenost.

Drugi dio odnosi se na sliku čovjeka i na njegov odnos prema ljudima, Bogu, radu, bogatstvu i domovini, običajima. U odnosu prema ljudima naglasak je bio postavljen na prijateljstvo koje je uglavnom jako pozitivno konotirano. Dalo se uočiti vrlo neheterogen stav prema ženama. S jedne strane žena se javlja kao nezaobilazan dio obitelji, dok je se s druge predstavlja kao brbljivu, lukavu ličnost. Odnos prema Bogu uglavnom je statičan i prikazuje Boga kao jedinog stvoritelja, ljudi u to relaciji smješteni su uglavnom u podređenu poziciju. Važan element ljudskog djelovanja je rad. Veliki broj poslovica ističe bitnost rada u životu. Zbog toga sam prikupljenu građu analizirala s gledišta marljivost kao vrline, motivacije za naporan rad, ljudskih potreba i slično. Odnos prema bogatstvu isticao je uglavnom važnost materijalnog stanja u životu te se odnosio na bitnost štednje. Zadnji je element u tom poglavlju odnos prema slobodi, domovini i običajima. U tome dijelu uglavnom su prevladale poslovice koje su izražavale neprocjenjivu važnost slobode te ulogu patriotizma u podržavanju države, ali i lokalnog mjesta.

Zadnji dio odnosi se na emocije i osjećaje. Veći dio poslovica fokusira se na emocijama kao određenim stanjima što potvrđuje univerzalnu crtu poslovica koju sam spomenula u uvodnom dijelu rada. Zadnje poglavlje potvrdilo je i

činjenicu da su negativni elementi u jeziku češće zastupljeni od pozitivnih koji se na neki način podrazumijevaju.

Potvđuje se i teza da je paremiologija izvor narodne mudrosti. Veliki broj poslovica unatoč svojoj zastarjeloj strukturi i leksiku još dalje zadržava aktualnost i rabljene su u svakodnevnoj uporabi, dok druge više nemaju odgovarajućih uvjeta upotrebe.

8. Literatura

1. Aitchison, Jean (1991): *Ssak ktory mowi: Wstep do psycholingwistyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, str. 47.

2. Anić, Vladimir (2006): *Veliki rječnik hrvatskoga jezika, Novi Liber, Zagreb.*

3. Borek, Malgorzata (2012): *Uczucia i emocje w polskich metaforach. Aspekt lingwistyczny*, Oficyna Wydawnicza Waclaw Walasek, Katowice, str. 10.
4. Čubelić, Tvrtko (1957): Narodne poslovice i zagonetke, Školska knjiga, Zagreb, str. 9.

5. Długosz-Kurczabowa, Krystyna (2008): *Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, str. 511.

6. Endstrasser, Vilko (1990): *Poslovice u novinskom tekstu,* Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i fokloristiku , sv. 27, br. 1, Zagreb, str. 141 – 150.

7. Faucault, Michael (1980): *Istorija ludila u doba klasicizma*, Nolit, Beograd, str. 10 – 30.

8. Gellius, Aulus (2012): *Noce Attyckie, 2.24. O dawnej oszczędności i o starożytnych ustawach dotyczących wydatków*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań, str. 16- 40.

9. Kekez, Josip (1996): *Poslovice, zagonetke i govornički oblici,* Matica hrvatska, Zagreb, str. 13.

10. Kekez, Josip (1984): *Poslovice i njima srodni oblici*, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, str. 13.

11. Kępiński, Antoni (1985): *Melancholia*, Wydawnictwo Literackie, Warszawa, str. 163.

12. Krzyżanowski, Julian (1969): *Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych*, Pańwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa str. VII-VIII.

13. Krzyżanowski, Julian (1994): *Mądrej głowie dość dwie słowie,* Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa, str. 86.

14. Kukuljević Sakcinski, Ivan (1860): *Bibliografija hrvatska*, Družtvo za jugoslavensku povjestnicu i starine, Zagreb, str. 181.

15. Kuryłowicz, Beata (2014): *Metaforyczne sposoby ujmowania Boga i relacji Bóg – człowiek w przysłowiach polskich,* Rocznik Teologii Katolickiej, tom XIII/2, Białystok, str. 38-39.

16. Marczewska-Okuniewska Hanna i Kurcz, Ida (2003): *Asymetria pozytywno-negatywna w psychologii i psycholingwistyce*, u: A. Duszak, N. Pawlak (red.), *Anatomia gniewu. Emocje negatywne w językach i kulturach świata*, Wydawnictwo UW, Warszawa, str. 27.

17. Marmuszewski, Stanisław (1998): *Bogactwo i ubóstwo — dwa motywy potocznego myślenia*, Kultura i Społeczeństwo, sv. 42, br. 2, BazHum, Warszawa, str. 119 – 132.

18. Matulina, Željka (2006): *Paremija u hrvatskom i njemačkom televizijskom programu*. Fluminensia, sv. 12, br. 2, Rijeka, str. 67-84.

19. Mikić, Pavao i Škarić, Danica (1992): *Kontrastivni rječnik poslovica,* Školska knjiga, Zagreb, str. VIII.

20. Plaut, *Komedie, tom II: Osły, Misa pełna złota,* Prószyński i S-ka, Warszawa, 2003, str. 213.

21. Rörhrich, Lutz i Mieder, Wolfgang (1977), *Sprichwört*, Matzler, Stuttgart, str. 78-88.
22. Wyżkiewicz-Maksimow, Regina (2012): *Językowy obraz człowieka - charakter i osobowość w paremiologii polskiej, serbskiej i chorwackiej,* Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.

ELEKTRONIČKI IZVORI:

http://www.matica.hr/vijenac/359/Ima%20ih%20kao%20Kineza/

http://hjp.novi-liber.hr/

9. Sažetak

Tema ovoga rada je slika čovjeka u hrvatskoj paremiologiji. Rad se temelji na prikupljenoj građi koja je razvrstana prema osobinama, odnosu prema bitnim vrijednostima te prema osjećajima. Analizirano je 358 poslovica koje su pokazale da visoku zastupljenost imaju one koje su vezane uz relaciju čovjek – Bog i Bog – čovjek. Analiza je pokazala da su poželjne ljudske osobine: mudrost, marljivost, šutljivost, predanost itd.

U radu se analiziraju osjećaji koji svoj odraz nalaze u paremiološkoj građi, a to su: ljubav, mržnja, srdžba, strah, ljubomora i tuga. Više su zastupljeni negativni osjećaji nego pozitivni.

Ključne riječi: *paremiologija, paremija, poslovice, slika čovjeka, ljudske osobine, osjećaji*

10. Dodatak

Popis prikupljenih poslovica

Izricanje osobina i intelektualnih mogućnosti

1. Glava više valja nego snaga

2. Bolji je razum nego li snaga

3. Bolje je s pameću, nego sa snagom

4. Mudar zna pametno šutiti,

5. Budale se mnogo smiju

6. Gdje je vele smijeha, tu je malo pameti,

7. Budala kad šuti, drže da je pametan

8. Pametnu lasno dokazati

9. Pametnu je dosta natuknuti

10.Svaki je mudar po šteti

11.Svaka šteta uči čovjeka pameti

12.Budale kuće zidaju, a mudri ih kupuju

13.Da nema, luda, kako bi mudri živjeli

14.Više će jedna budala zapitati, nego deset mudrih odgovoriti

15.Što jedan lud zamrsi, sto mudrih ne može razmrsiti

16.Što jedna luda glava pokvari, stotinu mudrih ne popravi

17.Sa starošću dolazi iskustvo

18.Godišta i pamet donose

19.Godinama bivamo mudriji

20.Brada narasla, a pameti nije donijela

21.Brada ne čini filozofa

22.Jedan čovjek ne može sve znati

23.Budale kuće zidaju, a mudri ih kupuju.

24.Neznanje je majka nevolje

25.Lijenost je početak svakog zla

26.Bespolica, vražja uzglavica

27.Lijenost je đavolski uzglavnik

28.Lijeni imaju uvijek praznike

29.Lijenu je svaki dan svetac

30.Ispraznijem vazda je svetac

31.Liencu ja svaka muha planina

32.Lien se brzo zatrudi

33.Lijeni imaju najviše posla

34.Lijen u svetac najveće posla ima

35.Lijena iske kudjelju, i nagje je u nedjelju.

36.Koja mačka u kutu leži, malo miševa lovi.

37.Ne valja od jezika lopatu činiti

38.Tko puno govori, mnogo se vara

39.Žene su da zbore, a ljudi da tvore

40.Riječi su za žene, a djela za muške glave

41.Gdje se puno govori, tu će biti i grijeha

42.Govor je slika duše

43.Jezik gore može posjeći nego mač

44.U jeziku nema kosti, a bode gore nego osti

45.Bolje je pokliznuti nogom nego jezikom

46.Izgovorena riječ i bačeni kamen se ne vraćaju

47.Drži jezik za zubima.

48.Bolje je mudro mučati, nego ludo govoriti

49.Tko mudro muči, lijepo govori

50.Dobar muk, zlatna besjeda

51.Pametan misli što govori, a lud govori ono što misli

52.Mjeri,važi, pak onda kaži.

53.Riječi treba mjeriti, a ne brojiti

54.Ptica se po perju, a čovjek se po besjedi poznaje

55.Tko govori šta voli, mora slušati šta ne voli

56.Tko besjedi što hoće, mora slušati što ne će

57.Tko govori što mu na umu, čut će što mu ne sladi

58.Tko govori šo hoće, valjda da sluša i što neće

59.Drugo je govoriti, a drugo je učiniti

60.Lako (lasno) je govoriti, ali je teško tvoriti.

61.velikim i mrtvima ili govori dobro ili muči

62.Od mrtva človika nigdar zlo ne reci.

63.Govor je srebro, a šutnja zlato.

64.Lakomcu je vazda malo

65.U lakomcu tri toboca

66.Lakomac samo kad umre čini dobro

67.Siromaštvu nedostaje mnogo, lakomosti sve

68.Što tko više pije, to više žedni.

69.Laž je majka prevare

70.Laž je oklop nitkovića

71.Laž je vrag

72.Laža lažu izbija

73.Laž svuda na laži ostaje

74.U laži su kratke noge

75.U laži su kratke noge; ne može gaziti duboku vodu

76.U laži su kratke noge i plitko dno

77.U svakoj laži pola istine

78.Lašcu se ni istina ne vjeruje

79.Lažac dobiva, da mu se i istina ne vjeruje

80.Lažiocu nije ni istina vjerovana

81.Ki često laže, ne bude mu istina vjerovana

82.Laživac treba da dobru pamet ima.

83.Strpljen-spašen !

84.Gdje nema strplivosti, nema lijeka ni kojoj bolesti

85.Strpljenje je ključ radosti

86.Strpljenje sve pobjeđuje

87.Strpljenje željezna vrata probija

88.Strpljenje je rijetka vrlina

89.Tko brzo sudi, brzo se i kaje.

90.*Tko ne čuva malo, ne može ni dosta imati*

Odnos prema ljudima

91. *Čini drugome što je tebi drago da ti se učini*

92. *Ono što ne želiš da te zadesi nemoj ni ti činiti*

93. *Blažen, tko ima dobra susjeda*

94. *Bolje je imati rđavu godinu, nega rđava susjeda*

95. *Bolje imati zlo godište, nego zlo susjedstvo*

96. *Dober susjed pol življenja*

97. *Rđav komšija veliko je zlo*

98. *Oslobodi Bože od vatre i od rđava komšija.*

99. *Preči je bližnji susjed nego, udaljeni brat*

100. *Kad susjedu kuća gori, ti na tvoju vodu nosi*

101. *Kad u selu kuća gori, svak se sebi boji*

102. *Kad gori suseda tvoga stan, na tom je da gori i tvoj od onu stran*

103. *Slatka smokva preko plota*

104. *Čovjek je čovjeku vuk*

105. *Između toliki ljudi na svietu, jedva četiri čovjeka.*

106. *Žena bez poroda – jabuka bez roda*

107. *Žena kuću drži*

108. *Žena uzdrži tri ugla kuće, a muž jeden*

109. Dobra žena praznu kuću čini da je puna

110. Čoek ne može biti čoek, dokle ga žena ne krsti

111. Dobra je žena slava od muža

112. Nema bolje sreće od dobre

113. Ženu i platno ne kupi pri svieći

114. Ako ženu tučeš, svoju sreću tučeš

115. Dok žena plače, sprema se da prevari

116. Ne vjeruj ženi, er se kako mjesec mjeni

117. Ne vjeruj ljetini dok je ne metneš u hambar, ni ženi dok je ne metneš u greb

118. Žene su da zbore, a ljudi da tvore

119. Rieči su za žene, a djela za mužke glave

120. Tri žene, jedna guska, čitav vašar

121. Gori je ženski jezik no turska sablja.

122. Žena ne će kazati ono, što ne čuje

123. Dobre žene ne imaju ni očiju ni ušiju

124. Žena se smije kad može, a plače kad hoće

125. Plakat je ženska stvar

126. U žene ima devet duša

127. Žena je kao mačka

128. *Žena je i vraga prevarila*

129. *Žena je živi vrag,*

130. *Žena je zlo, bez koga se biti ne može.*

131. *Tko ne ima žene, svaki je dan bije; ma tko je ima, dobro je čuva*

132. *Ženu, pušku i konja može čovjek pokazati ali u naruč ne davati*

133. *Lijepa je žena rijetko poštena*

134. *Bolje je imati mužu ženu sliepu, nego odveć liepu*

135. *Laglje ječuvati vreću buha, nego neviernu ženu*

136. *Bogatomu i zmožnomu prijatelj valja vsakomu*

137. *Prijateljstvo veliko je blago, koje vrijedi više nego srebro i zlato*

138. *Gdje su prijatelji, tu je i bogatsvo*

139. *Prijatelj je najbolja imovina u životu*

140. *Bolje je valjan prijatelj, nego rođen brat*

141. *Bolje jedan dobar prijatelj, nego sto srodnika*

142. *Bolje je i prijatelj nablizu neg i brat na daleko*

143. *Drži se starog vina i starog prijatelja*

144. *Četare su stvare bolje stare nego nove: ulje, vino, mornar i prijatelj*

145. *Drž' se nova puta, stara prijatelja.*

146. *Teže je prijateljstvo zadržati nego započeti*

147. *Među prijateljima sve su stvari općene*

148. *Prijatelje nasamo opominji, javno ih hvali*

149. *Tko traži prijatelja bez mane, ostat će uviek sam*

150. *Tko ne ljubi prijatelja s manom, bez mane ne će ni ga naći.*

151. *Prijatelj svakoga i nikoga, to je svjedeno*

152. *Jedan, ama pravi prijatelj*

153. *Sklapaj prijateljstvo samo sa sebi ravnima*

154. *U starom dušmaninu nema novog prijatelja*

155. *U starom neprijatelu nikad prijatelja*

156. *Dobro je i u paklu imat' prijatelja*

157. *Prijatelj se u nevolji poznaje kao zlato u vatri*

158. *On je priatel koi vu pogibeli pomaže*

159. *Dok je sreće dosta prijateljah*

160. *Čuvam se od neprijatelja, čuva' me bože od prijatelja*

161. *Od rdjava prijatelja se čuvaj,a od dobra Bog neka tebe čuva*

162. *Lukavi je prijatelj, gori od neprijatelja.*

163. *Ako je tko lud, ne budi mu drug*

164. *Kloni se luda, kao i sveta*

165. *Nemoj se ludom suprotiviti*

166. *S luđacima treba ludovati*

167. *Neka svatko po sebi sudi*

168. *Ne miješaj se u tuđe stvari.*

Odnos prema Bogu

169. *Bog dao, Bog i uzeo*

170. *Bog znade, što je za koga*

171. *Zna Bog, što komu treba*

172. *Bog ne spava*

173. *Bog nikom dužan ne ostaje*

174. *Voljan Bog na milosti, pak neudara gromom iz vedra neba; al nikomu ni dužan ne ostaje*

175. *Iđe kiša, kako Bog hoće*

176. *Ide sviet, kako je milom Bogu drago*

177. *Ni list loze bez volje Božje*

178. *Vsa se po volje božje ravnaju*

179. *Tko Bogu služi ima dobra gospodara*

180. *Čini pravo, boj se Boga, pa se ne boj nikoga*

181. *Čovjek nalaže, a Bog raspolaže*

182. *Ljudi snuju, a Bog odlučuje*

183. *Čovjek veli, a Bog dieli*

184. *Nije kako ljudi hoće, već kako Bog odredi*

185. *Čovjek snuje, ali Bog boguje – i odlučuje*

186. *Čuvaj se od onoga, koga je Bog nakazio*

187. *Čuvaj se od onih kojih je Bog obilježio*

188. *Čuvaj se, čovječe i Bog će te čuvati*

189. *Tko se čuva i Bog ga čuva*

190. *Dok se čuvas (zla) i Bog te čuva*

191. *Reci popu pop, a bobu bob*

192. *Popu popovo, gospodinu gospodinovo*

193. *... dajte Bogu što je njegovo, a Cesaru cesarovo.*

194. *Bog se brine sirotama*

195. *Bog je sirotinski otac*

196. *Bog sreću dijeli*

197. *Baba dieli jabuke, a Bog sreću*

198. *Bog dieli sreću, a kuhar čorbu*

199. *Bog sreću dieli, a baba djeci jaja*

200. *Bog svojega čovjeka ne ostavlja*

201. *Tko je s Bogom i Bog je s njime*

202. *Bog je s onime, koji stoji š njime*

203. *Bog nigdar ne ostavlja nikogar tko mu se priporuči*

204. *Kad je nužda najveća*

205. *Bog najprije pomaže*

206. *Kad je nužda najtežja, božja je ruka najbliža*

207. *U najvećoj nuždi, najbližja je božja pomoć*

208. *Koga Bog čuva, onoga puška ne bije*

209. *Koga Bog čuva, onog top ne gruva*

210. *Koga Bog stvori i hranu mu odredi*

211. *Bog dao krivicu, Bog će i travicu*

212. *Svakomu je Bog hranu ostavio*

213. *Misli zlo tuđem teletu*

214. *Bog će dati ga tvom djetetu*

215. *Radišu Bog pomaže*

216. *Ded se posla lati, pak će i Bog dati*

217. *Radi, pa ću ti i ja pomoć, veli gospodin Bog*

218. *Gdje se trud ulaže, tu i Bog pomaže*

219. *Koji rade, njima i Bog dade*

Odnos prema radu

220. *Dobar nije tko dobro besjedi, neg tko dobro djeluje*

221. *Brzu konju ostruga ne treba*

222. *Posli čine ljude*

223. *Radi kao da ćeš sto godina živjeti, a moli se Bogu kao da ćeš* sutra *umrijeti*

224. *Majstor se vježbom postaje*

225. *Što radiš, radi izvrsno*

226. *Manje radi, ali valjano izradi*

227. *Od jednog udara dub ne pada*

228. P*oslije djela ide plaća*

229. *Tko ne radi, neka i ne jede*

230. *Nema kruha bez truda*

231. *Nema jela bez djela*

232. *Kakvo djelo, takva plaća*

233. *Kako posiješ onako ćeš i požnjeti.*

234. *Kako načiniš postelju, tako češ i spavati*

235. *Iza posla ugodno je odmarati se*

236. *Tko se poslom umori sladko počiva*

237. *Tko trudi, za trudom čeka slas*

238. *Djelo čovjeka hvali*

239. *Onoliko čovjek valja, koliko i kako uradi;*

240. *Kako tko radi, onako i ima*

241. *Kako uradiš, onako češ i uživati*

242. *Tko vele prede, u širokoj košulji grede*

243. *Na siromaštvu svako zlo uljeze, svaka hrđa prianja*

244. *Rđa je rđu ne večeru zvala*

245. *Sita mačka miše lovi, a gladna po kući krade*

246. *Mačka sita lovi, a lačna krade*

Odnos prema bogatstvu

247. *Uboštvo zdravlje ragja*

248. *Uboštvo ubija čovještvo*

249. *Uboštvo čovještvo gubi*

250. *Sirotinja nema srodstva*

251. *Bogatomu vnogu jesu priateli, štercu nesu otci nit roditeli*

252. *Sit gladnu ne vjeruje*

253. *Sit gladnu ne vjeruje, ni pijan trieznu*

254. *Sit lačnu ne razumije*

255. *Gdje velika zvona zvone, tu se mala ne čuju*

256. *Jedan ne more biti bogat ako drugi ne ubog*

257. *Golemo blago, golema i briga*

258. *Bogatstvo rađa brige*

259. *Bogatstvo ne čini sreću*

260. *Bogatstvo ne odgoni smrt*

261. *Novac planine probija*

262. *Novac je gospodar (svega)*

263. *Bogat jede kad hoće, a siromah kad može*

264. *S novcima možeš sjesti gdje hoćeš.*

265. *Što čovjek ne potroši, to steče*

266. *Kasno je štedjeti kad nestane*

267. *Tko ne štedi, badava radi*

268. *Štednja je pravi dobitak*

269. *Štednja valja koliko i radnja.*

Odnos prema slobodi, domovini, običajima

270. *U zatvoru slavić ne pjeva*

271. *Orlovi najradije samce lete*

272. *Sloboda najveće (je) blago*

273. *Bolje u grob, no biti rob*

274. *Tuđa zemlja ubija čovjeka*

275. *Domaća vuš ne grize tak, kak stranjska*

276. *Gdje tko niče, tu se i običe*

277. *Običaji od starine štit su jaki domovine*

278. *Nas zavičaj, naš običaj*

279. *Svaki kraj ima svoj običaj*

280. *Nema sela bez adeta*

281. *Svaku selo svoju pjesmu pjeva*

282. *U svakom selu svoj zakon vlada*

283. *Stari običaj, gotov zakon*

284. *Što je od običaji, to je od zakona.*

285. *Tuđe nećemo svoje ne damo*

286. *Dugoljetna sreća biela vrana*

287. *Svega na svietu bude, samo ne sreće duge*

288. *Dugoljetna sreća* bio vran

289. *Sreća je poput stakla, potare li se jednom, neda se više sastaviti*

290. *Sreća čovjeku više vrijedi nego pamet*

291. *Bolje se roditi bez pameti nego bez sreće*

292. *Veliku sreću prati zavist*

293. *Svatko je svoje sreće kovač*

294. *Svak sebi sreću kuje*

295. *Vsaki svoje sreće kovač*

296. *Sretan koji ništa ne duguje*

297. *Jedna usta smiju se i plaču.*

298. *Veselost je često znak dobra srdca*

299. *Veselo srce kučine prede*

300. *Ništa nije bolje od dobre volje*

301. *Bez zla nema veselja*

302. *Odviše radosti, donaša žalosti*

303. *Nema veselja bez dreselja*

304. *Gdje je mnogo radosti, tu ima i žalosti*

305. *Za smehom velikem sledi rado plač*

306. *Sada žalost, potle radost*

307. *Iza žalosti – radost.*

308. *Najveća je sreća u koljevci*

309. *Bez djece je čovjek odkresano deblo*

310. *Imam djecu, imam svoja krila*

311. *Ljubav sve pobjeđuje*

312. *Čist račun, duga ljubav*

313. *Čist konat, duga ljubav*

314. *Čišći račun, bolja ljubav*

315. *Ljubiti silom, usta bole*

316. *Silom ništa*

317. *Nije sila, nego draga volja*

318. *Prva ljubav i mač i munja*

319. *Ljubav i gospodarstvo društva ne trpe*

320. *Gospodarstvo i ljubav druga ne hoće*

321. *Tko ljubi, straši se*

322. *Velika ljubav, brža omraza*

323. *Ljubav je liepa, ali je sliepa*

324. *Ljubav sve hodi po svitu bez vida*

325. *Očima se ljubav kuje*

326. *U pogledu ljubav stoji*

327. *Oko je prvi u ljubavi poklisar.*

328. *Ljubav mori, ljubav sladost tvori*

329. *Ljubav zrok je radost i žalosti*

330. *Ljubav je puna i meda i jeda*

331. *Ljubav – puna slasti i čemera*

332. *Krv nije voda*

333. *Gnjev očiju nema*

334. *Srdit čovjek reče brzo slovo, a po tom se uskaje*

335. *Serditost ne vidi kaj je pravo*

336. *Tko se srdi, nek se sam izuva*

337. *Isprazna je srdžba bez vode*

338. *Bolje se iz dalje ljubiti nego se iz bliza mrziti.*

339. *Ne treba se svoga osjena plašiti*

340. *Jaoh čovjeku koga oči plaše*

341. *Strašljivci se i svoje sine boje*

342. *Tko ne ima ništa, ne straši se od ništa*

343. *Bogatci se svašta boje, a siromasi ništa*

344. *Strah čuva vinograde*

345. *Stravić koze pase*

346. *Svak se svoje lešine plaši*

347. *Koga su zmije ujedale, boji se i guštera.*

348. *Vu strahu se velike oči*

349. *Čega se čovjek najviše boji, ono će mu najprvo na glavu doći*

350. *Veliku sreću prati zavist*

351. *Bolje je da ti zavide, nego da te žale*

352. *Volim, da mi zavide, nego da me žale*

353. *Bolje je da ne te viču, nego da te žale*

354. *Teško onomu koga nitko ne navidi*

355. *Bolje je tebi kad su ti ljudi jalni, nego kada te miluju*

356. *Bolje je nenavidnost ljudi imati neg pomiluvanje*

357. *Tko tugu krije, ne nalazi lijeka*

358. *Tko se tuži sam se ruži*